913.48
F269
1927
no.4

NORDISKA MUSEET

*

FATABUREN

Kulturhistorisk Tidskrift

utgiven av

Fil. Dr Gustaf Upmark

1927 Häfte 4

Stockholm

INNEHÅLL

Lennart Björkquist, Om slipstenshuggningen på södra Gotland jämte några ord om den gotländska sandstensbrytningens historia 145

Albert Andersson, Carl Reinic Rosenberg. En nordhallländsk bonadsmålare 157

Emelie von Walterstorff, Hampkrus och linningskrus . 168

Vår äldsta på svenska tryckta julbeskrivning 181

Litteratur: Bäcktold-Stäubli, Hanns: Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens, av *N. E. H.;* Landtman, G.: The Kiwai Papuans of British New Guinea, av *N. E. H.;* Ström, Fredrik: Svenskarna i sina ordspråk, av *G. B.;* Stockholmsbilder från fem århundraden 1523—1923, av *S. E.;* Från Gästrike-bygder, årg. 7, av *S. E.;* Hoffman-Krayer, E.: Volkskundliche Bibliographie für die Jahre 1921 und 1922, av *N. E. H.;* Jahrbuch für historische Volkunde II, av *S. S.;* Sirelius, U. T.: Finlands ryor, av *Ad Bm;* Heurgren, Paul: Husdjuren i nordisk folktro, av *S. E.;* Barchaeus, A. G.: Underrättelser angående lanthushållningen i Halland, av *S. E.;* Rosén, Johan: Warbergs historia, av *S. E.;* Ångman, J. F.: Försök till beskrivning om Norbergs bergslags härad, av *S. E.;* Østberg, Kristian: Norsk Bonderet av *S. E.;* Maurizio, Adam: Pożywienne Roślinne i Rolnictwo, av *G. B.;* Skrifter utgivna av Medelpads Fornminnesförening, av *S. E.;* Norske bygder: Vest-Agder, av *S. E.;* Hillgren Bror: En bok om Delsbo, av *S. E.;* Nordberg, Karl: En öståländsk skärgårdsby, av *S. E.;* Allardt, Anders: Borgå sockens historia, av *S. E.;* Furuskog, Johan: De värmländska järnbruken, av *S. E.;* Hävd och hembygd II, av *S. S.* 193

Insända skrifter 208

Författarna äro ensamma ansvariga för sina uppsatsers innehåll.

OM SLIPSTENSHUGGNINGEN PÅ SÖDRA GOTLAND

jämte några ord om den gotländska sandstensbrytningens historia.

Av

LENNART BJÖRKQUIST.

Materialet till föreliggande uppsats är, i vad som rör det nutida stenhuggeriet på Gotland, insamlat under Nordiska Museets byundersökningar därstädes hösten 1926, vari förf. deltog. Det gör ingalunda anspråk på att vara uttömmande och uppsatsen får snarast anses som en liten orientering i ämnet. Uppgifterna äro huvudsakligen hämtade från Fide och Vamlingbo socknar.

Som bekant utgöres berggrunden å allra sydligaste Gotland till icke ringa del av sandsten. Denna har en ganska finkornig struktur och lämpar sig utmärkt såväl till byggnadsmaterial som till råämne för slipstenstillverkning. Då stora delar av det egentliga s. k. »Storsudret», d. v. s. socknarna: Fide, Öja, Hamra, Vamlingbo och Sundre ha karaktären av alvarsmark, och trakten även i övrigt verkar karg, har stenhuggeriet blivit en icke föraktlig binäring för befolkningen i denna landsända. I allmänhet drives brytningen av arbetslag om flera personer och försiggår numera mångenstädes med hjälp av vind- eller maskindrivna kranar (se fig. 1).

Sandstensbrytningen har gamla anor på Gotland. De gotländska kyrkornas mästerligt skulpterade dopfuntar och förnämliga byggnadsdetaljer av sandsten vittna om, att stenhuggarekonsten redan under tidig medeltid varit högt uppdriven på ön. Vad speciellt slipstenshuggningen beträffar, omnämnes den av Linné i hans Gotländska Resa

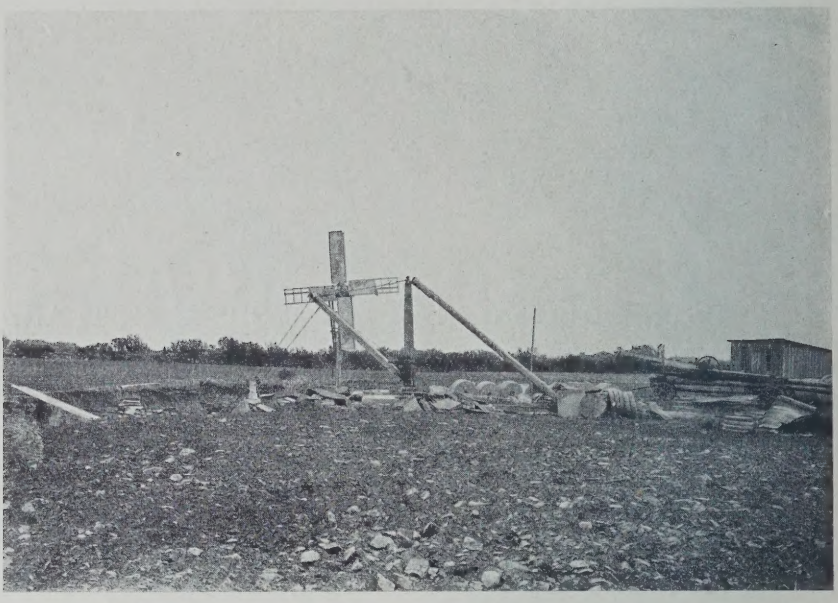

Fig. 1. Slipstensbrott norr om Burgsvik, Öja sn.

1741[1] samt av Jöran Wallin i hans Gothländske Samlingar, de senare tryckta år 1776.[2]

Att hugga slipsten kallas å Gotland att »haggä stain». Berggrunden ligger i allmänhet icke i dagen utan måste först befrias från överliggande, stenblandade jordlager, som kunna ha en mäktighet av upp till en meter och mera. När detta gjorts, undersöker man om lämpliga självsprickor finnas i »bänken». Stora vertikala dylika kallas »snid». En kortare vertikal spricka, som sammanbinder tvenne »snid» kallas »kalv». Snedsprickor eller vertikala sprickor, som gå i krok, kallas »skälmar» (hårt k-ljud) och mindre knappt märkbara dylika, »sandfall». En stor spricka i horisontal led går under namnet »klåv».[3]

Om ett lämpligt »snid» finnes, lösgöres ett lagom stort block helt enkelt genom att i sprickan driva in små järnkilar. Finnes ej dylikt,

[1] Carl Linnæi Gothlandska Resa, Förrättad Åhr 1741, sid. 249.
[2] Jöran Wallin: Gothländske Samlingar. Andre Delen, sid. 192.
[3] Jfr G. Rudberg: Kvarnstenstillverkningen i Lugnås, Fataburen 1906, sid. 217.

Fig. 2. Slipstensbrott. Fide sn.

blir man tvungen att spränga, vilket vanligen sker med bergkrut. Borrning för sprängningen utföres med spadformiga borrar (se fig.4). Att sålunda göra loss ett stycke kallas att »sättä», och det losstagna stycket kallas »packä». I allmänhet tages »packen» så tjock, att den räcker till fyra slipstenar av lagom tjocklek. Klyves »packen» horisontalt, medan den ännu ligger i sitt ursprungliga läge, kallas detta att »spleitä», klyver man den, sedan den rests på kant, kallas det helt enkelt att »klyvä» packen. Skulle avståndet i djupled till närmaste »klåv» vara mera än 1 $^1/_2$ aln, måste mán, »spleitä» innan man »sätter». I annat fall kan det hända, att sprickan »ränn i åkstol», d. v. s. den går ej rätlinjigt utan i krok.

När man kluvit »packen» och fått ett stycke av lagom tjocklek, uppritas å detsamma medelst passare en cirkel med den diameter, man önskar ha å den färdiga stenen (se fig. 3). Slipstenarna tillverkas i vissa normalstorlekar, och skillnaden mellan dessas diameter är tre tum. Man räknar sålunda med stenar av nio, tolv, femton och aderton tums diameter o. s. v.

Fig. 3. Arbete i slipstensbrott. Fide sn.

Grovhuggningen av omkretsen, som sker med spetsig mejsel (se fig. 5), kallas att »kantä» stenen (fig. 7). Finhuggningen kallas att »skorerä» kanten och utföres med en bredare mejsel (se fig. 6). Finhuggningen av kanten sker alltid längsmed omkretsen. Gamla stenhuggare brukade hugga s. k. »småpick», d. v. s. de höggo kanten relativt jämn runt om. Numera hugger man dock vanligen avsatsvis, och kantlinjen blir följaktligen vågig.

Den flatsida av stenen, som först tillhugges, kallas »fystlägrä», den andra »sistlägrä». Blockets vertikala kanter kallas »borstkanter». Behandlingen av flatsidorna består dels i grovhuggning med spetsmejsel (se fig. 5) — detta kallas att »spissä» — dels i finhuggning, vilket kallas att »skorerä», och utföres med bredare mejsel (se fig. 6). Innan man vänder på stenen, hugger man ut hälften av det fyrkantiga hålet i mitten och fasar av den skarpa kanten runt omkretsen. Detta sista kallas att »reimsla fystlägrä». Efter vändningen grov- och finhugges »sistlägrä», andra hälften av hålet uthugges och kanten avfasas. Stenen är därefter färdig att gå ut i marknaden. — Om mate-

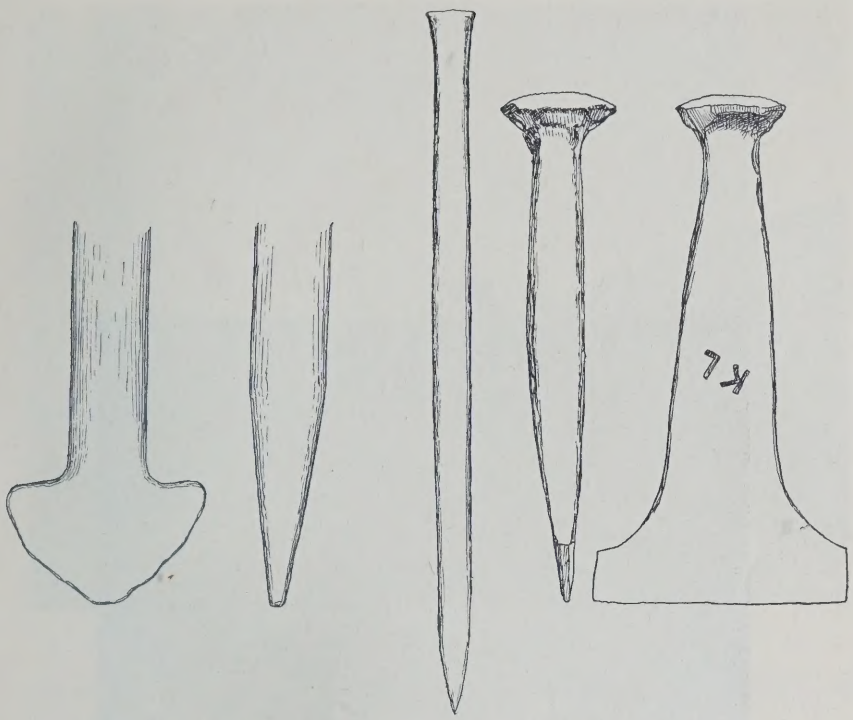

4. 5. 6

Fig. 4. Nedre delen av stenborr. — Fig. 5. Spetsjärn. — Fig. 6. Skorerjärn. Samtliga i skala 1:2.

rialet är gott, hugges en medelstor sten av en man på cirka tre timmar. Dock är sandstenen icke alltid av prima beskaffenhet. Ofta finnes flinta insprängd i densamma, eller händer det, att en mindre spricka, ett »sandfall», upptäckes först, när stenen är nästan färdighuggen. I bägge fallen vållas arbetarna väsentligt avbräck.

Jag skall nu även nämna några ord om beräkningsgrunderna för fraktkostnader o. dyl. Slipstenarna huggas, som nämnts, i vissa normalstorlekar. Beräkningen sker med utgångspunkt från prisläget för femtio år sedan och efter antalet stenar av en viss storlek, som då levererades för en krona. Detta kallas att räkna »efter en krona gammalt». Sålunda gick det åtta femtontumsstenar på »en krona gammalt», d. v. s. för åtta dylika stenar betalades en krona. Av tolvtumsstenar gick det tolv på »en krona gammalt» o. s. v. Fraktkost-

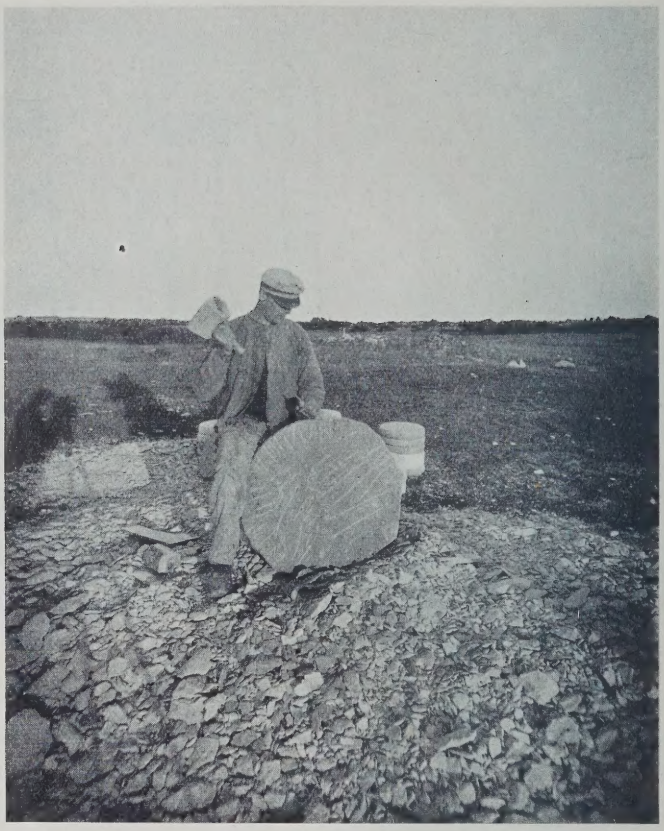

Fig. 7. Slipstenen kantas. Vamlingbo sn.

naderna beräknas nu i enlighet med detta förhållande, och följaktligen betalas exempelvis samma frakt för åtta femtontumsstenar som för tolv tolvtumsstenar.

Större delen av de slipstenar, som huggas på södra Gotland utskeppas, och huvudort för utskeppningen är Burgsvik. Gotlandsstenarna finna stor avsättning, särskilt till fabriker. Stenhuggarna själva använda för slipningen av sina verktyg dalastenar, som ha en grovkornigare struktur än de gotländska.

På en närmare utredning om de verktyg, som användas vid brytning och huggning av slipsten, har här ej ingåtts. Den intresserade hänvisas till arkitekten A. Rolands uppsats: De äldre kyrkornas sten-

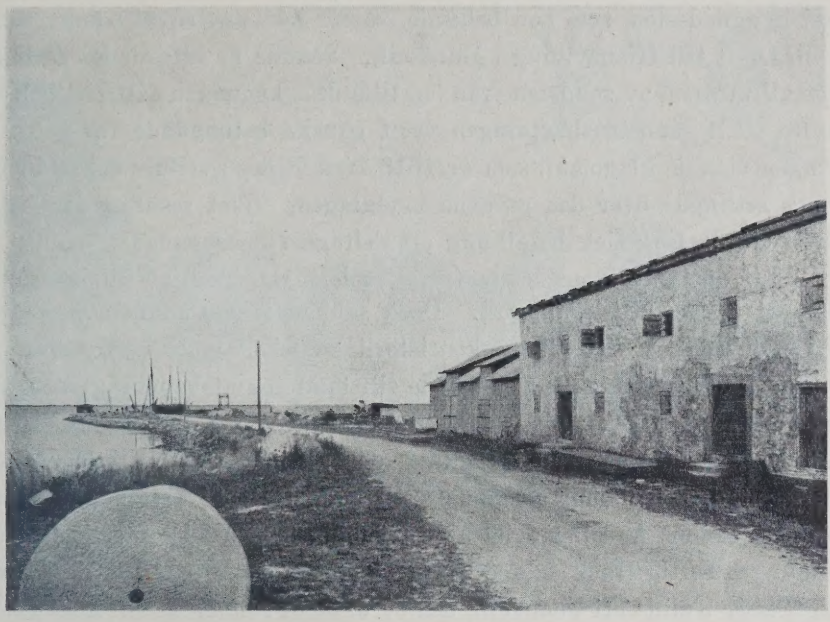

Fig. 8. Burgsviks hamn.

huggarteknik, i Byggnadsvärldens Specialhäfte N:o 10 A, 1922, som innehåller åtskilligt av intresse även rörande Gotland.

I Visby konsistorii kopiebok finnas rörande sandstensbrytningen och utförseln av arbetad sandsten från Gotland synnerligen goda uppgifter från 1600-talets början.[1] Brytningen stod vid denna tid i sitt högsta flor, och efterfrågan på stenen, som huvudsakligen användes för byggnadsändamål, tycks ha varit livlig. År 1600 förbjöd konung Christian IV under ett års tid all utförsel av hästar från Gotland, emedan de behövdes för sandstensfrakterna. Två år därefter påbjöds, att av varje last sandsten, som utskeppades från ön, skulle i tull erläggas en daler, då av kalksten endast erlades en ort. Efterfrågan tycks till och med ha överstigit tillgångarna. År 1615 kunde konung Christian, av brist på dugliga stenhuggare, ej från Gotland få så myc-

[1] Kopieboken, som innehåller en mångfald kungl. brev angående dessa förhållanden, är delvis avtryckt i Jöran Wallins Gothländske samlingar, varur förf. gjort utdrag.

ket byggnadssten, som han behövde, varför han gav såväl bönder som andra rätt till fri brytning i Burgsvik. Samma år utfärdades förbud för all utförsel av sandsten från ön, tills dess konungen fått sitt behov fyllt. Att sandstensbrytningen varit ganska betungande för befolkningen visa de klagomål, som år 1618 framfördes av Burs och Haberlings settingar över den myckna brytningen, vilket resulterade i, att även Garda ting fick befallning att deltaga i densamma.

Att döma av ovanstående, tycks en icke ringa del av sandstensutförseln ha gått till Danmark. Dock saknades icke andra avnämare. Även härom ger oss Visby konsistorii kopiebok goda upplysningar. Så lämnades exempelvis konungens tillstånd för utskeppning: den 16 oktober 1615 till hertiginnan Sophia av Mechelborg, den 30 maj 1616 till borgmästare och råd i Dantzig, den 19 mars 1617 till Königsbergs stad, den 6 juni samma år till magistraten i Dantzig, den 28 augusti samma år till magistraten i Elbingen, den 29 september samma år till hertig Hans Albrect til Meckelburg, den 3 maj 1618 till hertig Philip Julius uti Pommern, den 31 oktober samma år till konungen av Polen, den 30 april 1619 till magistraten i Dantzig, den 16 september samma år till Amsterdam, den 15 mars 1621 till Borqvard Horn i staden Kolding, den 19 april 1623 till hertig Bugislaus av Stettin Pomern samt den 21 oktober 1624 till drottning Maria Eleonora av Sverige, detta endast för att nämna några av de förnämsta. Kvantiteten angives dels i antal stenar, dels i fot och dels i skeppslaster. Vid några tillfällen medgives utskeppning av »så mycket som behöves».

Såsom framgår av ovanstående, ansågs stenbrytningen, under dansk tid på Gotland, nära nog som ett kungligt privilegium. Även sedan ön slutgiltigt kommit under svenskt välde, tycks detta förhållande ha fortsatt. Under 1700-talet användes stora kvantiteter gotländsk sandsten till slottsbygget i Stockholm. Till övervakande av brytningen hade staten särskilda uppsyningsmän vid stenbrotten. Så skriver Jöran Wallin i sina Gothländske Samlingar: »— — — och ligger här wid Stenbrottet altid en Conducteur, som efter H. K. Maj:ts befallning och Slottsdirections föreskrift dirigerar werket. I min tid woro twänne

Fig. 9. Profil av sandstensbrott vid Nybro i närheten av Burgsvik. Ur Vetenskapsakademiens handlingar år 1741 (tab. VIII).

Bröder, den ena efter den andra vid namn Gråberg.»[1] En av dessa bröder, Slotts-Conducteuren J. M. Gråberg, har i en till Vetenskapsakademien insänd berättelse om en levande groda, som hittats »uti fasta och täta Stenen» i ett stenbrott i närheten av Burgsvik, lämnat en beskrivning av sandstensbrytningen, som är av ganska stort intresse, särskilt på grund av de däri förekommande arbetstermerna.[2] Sålunda omtalas »snid» som benämning på vertikala självsprickor; sandstensbänkens horisontala ytor kallas »läger» och den färdighuggna stenen »måttsten». Vidare omtalar han, att i »sniden» fanns en sorts seg lera, blandad med beck, och bifogar slutligen en profil av stenbrottet, där grodan hittades (fig. 9). Denna profil åtföljdes av en förklarande beskrivning, som härnedan avtryckes.[3]

»Kårt Förklaring öfwer Profilen eller den genomskurne Ritningen på ofwanbeskrefne Nybro Stengrufwa i Gothland.

A Klappersten med Sjö-sand och Muslor beblandad til 1 alns högd.

B Kalkhäll av fast, tungt ock något lägrigt stenslag til 3 alnars högd, som med Krut bortspränges.

C Bårningen, där Krutet lägges uti.

[1] Jöran Wallin: Gothländske Samlingar, del II, sid. 186.
[2] Kongl. Swenska Wetenskaps Academiens Handlingar år 1741, sid. 248 ff.
[3] Kongl. Swenska Wetenskaps Academiens Handlingar år 1741, sid. 255 ff.

D Lera av samma art, som sielfwa Gothlands Grusstenen till 3 Qwarters högd.

E Första Grus-Bänken, där Måtstenen klyfwes til en alns högd.

F Lera til 9 tums högd.

G Andra måtstensbänken af 8 ock 9 Qwarters högd.

H Grodan som fants i nästnämde bänk.

I Remnor eller Sniden, däruti Becket eller Tjäran fants.

K Stenhögar eller så kallade Byltes-hopar efter brotet, som äro blandade med Kalksten.

L Stenkojor, däruti Stenbrytarena spisa.

M Grodskinnets utseende på ryggen, som war tunt, ock sammantorkadt emot samma i Berget fundne Grodas mycket större och tiockare skapnad, då hon war lefwande.

N Samma Grodskins utseende under buken. Det öfriga kan ses af ritningen.»

Vid samma tid som ovannämnda berättelse skrevs, företog Carl von Linné sin resa till Gotland. Han besökte då även södra delen av ön och gjorde därvid en del anteckningar om sandstensbrytningen.[1] Sålunda omtalar han, att stenar, som beställdes i någon viss storlek kallades »måttstenar» och voro belagda med större tull än andra, som »tagas såsom de falla». De senare kallades »blåckstörar». Vertikala självsprickor kallar han »långsned» eller »tvärsned» beroende på riktningen i vilken de gå. Själva brytningen beskriver han sålunda: »När som denna sandsten skal brytas, afföres Jorden och Kalckstenen alt in til Leran eller första bottnen, sedan spränges sandstenen horizontailt med kilar, då han klyfwer sig alt in til de perpendiculaire springorne. Första bottnen war ofta 3 alnar djupt, då andra bottnen tager wid med en Lera lik den förra, hwarpå den andra floden av sandsten följer och så widare.»[2] Linné har även en del uppgifter rörande prisförhållandena å den färdighuggna stenen.[3] Vidare uppger han att statens »Conducteurer» brukade vistas vid stenbrotten från mitten av mars till mitten av oktober, samt omnämner slutligen en del föremål, som tillverkades av den gotländska sandstenen, såsom ex-

[1] Carl Linnæi Gothlandska Resa åhr 1741, sid. 259, 267 m. fl.
[2] Linné, anf. arb., sid. 249.
[3] Linné, anf. arb., sid. 267 ff.

empelvis likkistor och slipstenar. Däremot tycks kvarnstenar vid denna tid icke alls ha tillverkats här.[1]

Från något senare tid datera sig biskop Jöran Wallins anteckningar om det gotländska stenhuggeriet. De finnas intagna i hans Gothländske Samlingar del II, som utkommo av trycket år 1776. Många av hans uppgifter äro ungefär desamma, som vi förut påträffat hos Linné och Gråberg. En hel del äro dock av intresse. Så uppger han, att den gotländska sandstenen kallades »blocksten» eller rätt och slätt »Gothländsk sten».[2] Huvudort för utskeppningen var Burgsvik. Sandstensbrytningen tycks åtminstone delvis ha bedrivits som binäring, ty Wallin omtalar att »arbetsmännen i Stengrufworna äro få och dertil med Landtmän, hema i Öja och Wamblingbo Pastorater, som med åker, eng och fiske wissa tider äro syslosatte».[3] Sandstenen användes till byggnadsmaterial, som väl fortfarande var det viktigaste, samt till slipstenar, kvarnstenar, trappstenar, likkistor m. m. Intressant är att se, att utförseln av slipsten, liksom även av kvarn- och trappstenar, vid denna tid tycks ha varit ganska ringa. Härom skriver Wallin:[4] »Om Trappstenar, Qwarn-, Slip- och Skifferstenar — — — — will jag nu intet nämna emedan de icke stort föras utaf landet, och detta Capitlet endast angår utgående gods.» Sålunda tycks det vara i relativt sen tid, som slipstenshuggningen överflyglat den övriga sandstenshanteringen på Gotland och slipstenarna segerrikt trängt in på den marknad, där den gotländska sandstenen som byggnadsmaterial sedan århundraden tillbaka varit känd och uppskattad.

ZUSAMMENFASSUNG.

Lennart Björkquist: Über die Schleifsteinhauerei auf Südgotland und einiges zur Geschichte der gotländischen Sandsteingewinnung.

Im südlichsten Teil von Gotland besteht der Gesteinsgrund zu einem nicht geringen Teil aus Sandstein, und da die Gegend im übrigen karg ist, ist die Steinhauerei in verschiedenen Kirchspielen zu einem nicht unbedeutenden Nebengewerbe für die Bevölkerung geworden. Der Verf. schildert zunächst eingehend, wie dieselbe heutzutage vor sich geht und welche

[1] Carl v. Linné, anf. arb., sid. 268.
[2] Jöran Wallin: Gothländske Samlingar Andre Delen sid. 184.
[3] Jöran Wallin, anf. arb., sid. 188.
[4] Jöran Wallin, anf. arb., sid. 192.

Werkzeuge dabei benutzt werden. Er weist darauf hin, dass die Sandsteingewinnung auf der Insel sehr alten Datums ist, wovon u. a. die meisterhaft skulptierten Taufbecken und bedeutende Baudetails der gotländischen Kirchen schon während des frühen Mittelalters zeugen. Nachrichten über Schleifsteinhauerei liegen aus dem 18. Jahrh. vor. Man kann konstatieren, wie dem Anschein nach in relativ später Zeit dieser Gewerbezweig die übrige Sandsteinhauerei auf Gotland überflügelt hat, und wie die Schleifsteine sich allmählich siegreich den Markt erobert haben, auf dem der gotländische Sandstein als Baumaterial schon seit Jahrhunderten bekannt und geschätzt war. In älterer Zeit galt die Sandsteingewinnung sogar nahezu als ein königliches Privilegium.

CARL REINIC ROSENBERG

En nordhalländsk bonadsmålare.

Av

ALBERT ANDERSON.

Uti den bästa och utförligaste översikt som tills dato finns över svenskt allmogemåleri, nämligen intendenten fil. dr. Sigurd Erixons i Vom Wesen der Volkskunst[1] publicerade uppsats »Schwedische Bauern-Malereien» saknas såväl i text som å karta uppgifter om måleriet i norra Halland. De inom landskapets norra del verksamma målarna ha väl icke blivit så kända som sina sydligare yrkesbröder, men ett par av dem ha dock haft så stor betydelse i sin ort, att de förtjäna dragas fram ur glömskan. Bland målarna i dessa bygder var det endast en, som med framgång idkade bonadsmåleri, och det var Carl Reinic Rosenberg i Träslöv, Himle härad.

Rosenberg föddes i Träslöv den 17 juli 1794. Som adertonårig valde han krigarens yrke, och av ett bevarat betyg från 1815 framgår, att han »gjorde fälttågstjenst under Tre år från 1812 till 1815», varunder han »med mycken beskedelighet sig uppförde». Sistnämnda år tog han avsked, men redan 1818 tog han värvning vid Kungl. Göta Artilleriregemente. Då han år 1824 definitivt lämnade krigstjänsten, fick han de bästa vitsord uti ett betyg, som omständligt skildrar huru gammal han är, att han är »5 fot 9 $^1/_2$ tum lång» o. s. v.

Efter erhållet avsked från regementet slog han sig åter ned i Träslöv, där han började lära målaryrket. Påverkad av andra sydsvenska bonadsmålare, vilkas alster sparsamt förekommo i hans hembygd

[1] Jahrbuch für Historische Volkskunde. II. 1926.

Carl. R. Rosenberg

Fig. 1. Carl Reinic Rosenberg. Foto från 1860-talet och namnteckning från bouppteckning 1851.

vid denna tid, började Rosenberg snart måla bonader. Men han tillverkade även tapeter, vilket, som jag senare skall visa, bör ses i sammanhang med bonadsmåleriet. Det synes, som om måleriet givit honom anständig bärgning, ty 1842 kunde han och hans hustru — han gifte sig 1821 med Börtha Larsdotter — köpa en gård, $^1/_{16}$ kronoskatte n:o 3 Träslöv, Björn Persgård, för vilken erlades en köpesumma av »Fyra Hundrade Riksdaler Riksgäldssedlar», en bra summa på den tiden. Och då hustrun år 1851 avled, utvisade boupptecknigen en behållning av Rdr. B:co 158: 37, vilket visar, att han var jämförelsevis välsituerad.

Rosenberg fortsatte att måla bonader och tillverka tapeter även sedan han blivit hemmansägare, ehuru han naturligtvis icke nu kunde

Fig. 2. »Om Holge dansk och Burman». Målning på papper i Varbergs mus.

ägna så mycken tid däråt som förut. Bonader av Rosenberg funnos omkring mitten av 1800-talet i de flesta stugor inom Himle, Viske och Fjäre härader. De kallades av allmogen »kunterfej» och upphängdes i stugorna vid jul och andra högtider. Här och där i norra Halland kan man än i dag påträffa en bonad av Rosenberg, men som han alltid målade på lättförstörbart papper, äro de allra flesta numera förstörda.

Det är icke känt, att Rosenberg gått i lära hos någon annan bondmålare. Enligt uppgift från en ännu levande dotter (i andra giftet) lärde han sig själv på egen hand, vilket därmed torde få anses fastslaget. Att han emellertid studerat sina föregångare och även sina samtida yrkesbröders arbeten märkes tydligt på hans alster. Tydligen har han varit i tillfälle att se bonader bl. a. av Eriksson i Ås. Såväl Rosenbergs framställning av striden emellan Holger danske och Burman som Heliga tre konungar, Elie himmelsfärd m. fl. bära vittne om att han haft Erikssons bonader till föredöme, även om han inte kan beskyllas för att ha kopierat. Han har obestridligen sin egen stil, som framgår av bilderna.

Framställningen av de visa och fåvitska jungfrurna samt av Josef och hans bröder visar emellertid att han icke heller varit främmande för tidigt Sunnerbomåleri.

Redan från början av sin målarbana hade Rosenberg, som ovan antytts, tryckt tapeter, till vilka han själv skar klichéer i trä. Tyvärr torde det numera vara omöjligt att uppbringa några av dessa tapeter, som naturligtvis för längesedan överklistrats av fabriksgjorda papperstapeter. Rosenbergs tapeter hade veterligen stor marknad, i synnerhet i Viske härad, där han försålde massor av dem.

Fig. 3. Heliga tre konungar. Målning på papper i Varbergs mus.

Kanske är det tapettillverkningen, som först ingivit honom tanken på att börja måla bonader. I varje fall har han vid utförandet av bonaderna tillämpat en viktig lärdom från tapettillverkningen: konsten att göra klichéer. Han skar alla figurer för bonaderna i trä och hade därefter teckningen undanstökad på en bråkdel av den tid, han eljest måst använda därför. Klichéerna som kallades »formar», ha tyvärr alla gått förlorade.

Se vi närmare på Rosenbergs bonader, finna vi strax, att snart sagt varje linje är gjord med kliché. Ramen kring bonaden fig. 2, är utförd med samma kliché som ramen kring fig. 5 samt ramarna i överkant av figg. 4 och 7. Ramarna i underkanten av figg. 3, 4 och 7 äro exakt lika. Den högra av hästarna å fig. 2 är i minsta detalj lik de båda hästarna å fig. 3. Såväl de visa som de fåvitska jungfrurna förete exakt samma drag, och Josefs bröder likna varandra precis. Brudgummen, som kommer till jungfrurna, är påfallande lik Josef, och se vi närmare på Israels barn, så upptäcka vi, att de marschera såväl genom öknen som genom röda havet i grupper om fyra vuxna och ett barn i vardera gruppen, medan Faraos här är uppdelad i grupper om tre soldater i varje. Moses och Aron gå i täten så lika varandra som tvillingar; enda skillnaden dem emellan är mantlarnas färg. I förbigående bör Faraos här observeras med erinran om Rosenbergs deltagande i fälttåget emot Napoleon. De väl detaljerade uniformerna få därigenom sin förklaring.

Genom att enskilda figurer och grupper av figurer sålunda stereotyperades, vann Rosenberg naturligtvis möjlighet till verklig massproduktion. Samtidigt vanns också en dekorativ symmetri, som säkerligen uppskattades av publiken. Arbeten sådana som de tio jung-

Fig. 4. De visa och de fåvitska jungfrurna. Målning på papper i Varbergs mus.

frurna, Josef och hans bröder m. fl. äro av utomordentligt dekorativ verkan.

Men liksom Rosenberg skilde Moses från Aron genom mantlarnas skilda färg, så har han även eljest givit de olika figurerna deras personliga prägel i färg i stället för i individuell teckning. Han visste att skickligt undvika det tröttande i upprepningen genom väl valda färger, som än i dag stå vackert emot varandra. Utmanande färgkontraster undvek han och valde med förkärlek en mera diskret ton än en stor del av hans samtida yrkesbröder.

Några av de blommor och blad, som vi återfinna å ramarna till Rosenbergs målningar, ha också funnit användning vid tapetframställningen, liksom även de fyllnadsdekorationer, som smycka de lediga fälten vid sidan av de stridande ryttarna Holger danske och Burman och ovanför huvudena på Josefs bröder.

Emellan Israels barn och Faraos här se vi blåa vattenvirvlar, och över de framtågande skarorna hänger vattnet hotande i luften. När vi återfinna samma hotande vattenmassor över de genom öknen framtågande israeliterna, så förklaras detta genom en uppgift från Rosenbergs anhöriga därigenom att Rosenberg ursprungligen tänkt måla den farofyllda färden genom röda havet, men under arbetets gång ändrat sig och i stället framställt ökenvandringen. Emellan grupperna av framtågande israeliter har han placerat träd, som även de skurits i trä.

Rosenberg målade icke endast bonader och tapeter, han brukade också dekorera kistor, skrin och andra möbler och bohag, som man under 1800-talet brukade låta dekorera i dessa bygder. På det området

Fig. 5. Josef och hans bröder. Målning på papper i Varbergs mus.

Fig. 6. »Israels Barns Gång i Öknen». Målning på papper i Varbergs mus.

har han emellertid betytt mindre än i sin egenskap av bonadsmålare, och det mig tillgängliga materialet är icke heller på långt när så belysande som de bevarade bonaderna.

De i figg. 1—8 avbildade bonaderna finnas å Varbergs museum, där ytterligare ett antal av Rosenberg framställda bonader finnas utställda. Större delen av dessa bonader erhöll muséet genom donation av framlidne målarmästare Hjalmar Magnusson i Stamnared, som till Varbergs museum donerat hela sin till omkring 2,000 nummer uppgående privatsamling.

Mot slutet av sitt liv blev Rosenberg i det närmaste blind, varför han alltså icke kunde måla mera. Men ännu på 1860-talet målade han veterligen kistor. Han dog den 3 mars 1886, och blev sålunda över 91 år gammal.

Fig. 7. Israels barn tåga genom röda havet. Målning på papper i Varbergs mus.

Bland Rosenbergs efterlämnade papper finnas bl. a. följande anteckningar bevarade angående färger och deras blandning och användning.

»Röda.

Cjnober. Karbin. Mönja. Berlinerödt. Kurlack. Drakblo.

Konsehell Eller Rulltama Rise.

Tages Rödt bläck pulfver det rifver man mycke väl och slår derpå lite Gummivaten och lägger deruti hvitt Socker. Sedan är det ferdigt.

Bruna färgstofter.

Tara desina. Brunocker, umbra brunrot Taretalj. Donkopp Kaport mårten.

Till brun åderfärg skall man grunda med mönja blyvit och Gulocker.

Sedan så laseras det med taretalj sedan ådrar man med tara desina sedan den blifver torkad, tager man lite Berlinerödt och rifver i linolja sedan spädes Dett med tarpentin och öfver strykes mycket tunt sedan det blifver torkat Lackerar man det.

till Griädelin slamfärg.

Kokas klister och sammanblandas med Linolja och sillake och till samman rör och sedan tager man Donkopp och rifver i Klister. och sedan rifver man krita på samma sätt och till blandar efter behag brunrot kan begagnas för don kopp.

Fig. 8. Fortsättning på föregående.

Gredlin vit färg tager man blå blumster och läger der uti alun och öser ätika derpå.

Hur man skall förgylla.

Brunrot rifver man väll i husblas lemn och lite ätika och der med öfverstrykes det. Sedan strykes det med lite ägg hvita sedan denna är torkad rifver man Koppar rock och silfver glitt till sammans i rå linolja och öfver stryker det med sedan detta är knappast i halftorken läger man på guldet sedan strykes det öfver med Gullfernissa och sedan den är torkad gnider man det med en Svintand sedan det är gjort öfver stryker man det med ägg hvita sedan den är torkad gnider man Den med en linnen klut. Sedan är det färdigt.

först kokas mycke fint hvete mjöls klister sekt sedan rifver man Silfverglitt och kopparrök i linolja och tärpentinsolja sedan rifver man up tor krita i bland tork sakerna sedan rifver man up krita i klisteret lika mycket som den andra sorten och som man blandar.

Huru man skall koka Copalfärnissa.

1 Copal skall stötas mycke fint och der till skall 1 Tarpentinsolja och Ett qvarter färnissa.

Copalen smältes för i en jnnelyckt panna sedan tager man hälften af färnissan och slår uti sedan rör man ihop det mycket väl och slår hälften utaf tärpentinen derpå sedan rör man i hop det mycket väll och slår det öfriga af lin oljan och låter det koka sedan det är gjort

Fig. 9. »Christi lidande». Detalj ur målning på papper, Nord. M. 76, 392.

lyfter man af pannan sedan slår man det öfriga af tarpentinen der på sedan silas det genom en linnen lapp. Oljefärnissan skall vara lite Ljummen.

til gul slamfärg 16 kanner vatten et Pun guloker 2 kanner olia 3 skålpun härs 3 skålpun vikt — — — 8 skålpun Rågmjöl.»

Så långt Rosenbergs anteckningar. Det är tydligt, att han i hast nedkastat dessa anteckningar för att ha som stöd för minnet, och att han aldrig drömt om att någon annan skulle få tag i dem. Det framgår av anteckningarna, att Rosenberg — åtminstone till husbehov — även sysslat med grövre måleri än bonader och möbelmålning. Därom vittnar bl. a. anteckningen om den gula slamfärgen.

Rosenbergs terminologi är så pass bemängd med folketymologiska omtydningar av förekommande främmande benämningar på färger att några förklaringar torde vara motiverade.

Zinnober är ju lätt att känna igen, och att Karbin skall vara Carmin torde också utan vidare vara klart. Mönja, Berlinrött och

Fig. 10. Bröllloppet i Kana. Detalj ur målning på papper, Nord. M. 90, 116.

Fig. 11. »Christi födelse». Detalj ur målning på papper, Nord. M. 76, 947.

Drakblod finnas i färghandeln, men Kurlack är litet svårare. Utgå vi från ett uttal *hulak*, som i Träslöv är det enda möjliga, så ligger en förväxling med kul-lack nära till hands. Nu finns — eller fanns i varje fall på Rosenbergs tid — en färg med namnet Kugellack, som alltså bör vara identisk med »Kurlack». Så ha vi »Konsehell» och »Rulltama Rise». Det förstnämnda är väl förmodligen Kochenille, och »Rulltama Rise» är nog ingenting annat än ultramarin. Det finnes ju nämligen även ultramarin röd färg. Det av R. nämnda vita sockret torde vara blysocker.

»Tara desina» är säkert Terra di Siena. Brunocker, umbra och

Fig. 12. Kista, målad av Rosenberg. Göteborgs mus.

brunrot äro riktigt antecknade, men vad är »Taretalj»? — Terra Italia? — Så komma ett par mystiska namn: Donkopp Kaport mårten. Den sistnämnda termen är säkert en omtydning av den latinska färgbenämningen Caput mortuum, vars tyska motsvarighet, Todtenkopf, utan tvivel givit upphov till ordet Donkopp.

»Härs», som ingår i den gula slamfärgen, är ordet harts, som i Träslövt uttalas *haṣ*.

ZUSAMMENFASSUNG.

Albert Andersson: Carl Reinic Rosenberg. Ein nordhalländischer Wandbehangmaler.

Seit lange schon ist die sog. Wandbehangmaleri (»bonadsmåleriet») in Småland und dem südlichen Teil der Provinz Halland beachtet und studiert worden, und man kennt verschiedene Künstler als Urheber dieser eigenartigen Malereien auf Webstoffen oder Papier, gewöhnlich biblische Motive darstellend und dazu bestimmt, die Zimmer der Bauernhäuser während der Weinachtszeit zu schmücken. Der Verf. schildert hier einen solchen Wandbehangmaler aus *Nordhalland*, einen »Soldaten» (nach der alten schwedischen Wehrordnung), geboren in jener Gegend 1794 und gestorben 1886, im Alter von 91 Jahren. Rosenberg wandte, um sich die Arbeit zu erleichten, in drei Stücke zerschnittene Schablonen an, eine Technik, die er von der gleichfalls von ihm betriebenen Tapetenfabrikation her übernommen hat. Aus Rosenbergs hinterlassenen Papieren druckt der Verf. schliesslich einige interessante Aufzeichnungen betreffs verschiedener Farben, ihrer Mischung und Verwendung ab.

HAMPKRUS OCH LINNINGSKRUS

Av

EMELIE VON WALTERSTORFF.

Rosengång är det skånska namnet på en treskafts-, någon gång fyrskaftsväv med ripsartad yta, som har funnits intill våra dagar i alla Götalands provinser, undantagandes såvitt bekant Gotland, Östergötland och Dalsland. Vävnader av liknande utseende, ofta vävda med fyra skaft, synas från Jämtland och Härjedalen ha spritt sig söderut till Orsa, Mora och Sollerön, österut till Hälsingland samt möjligen med norsk influens, till Särna och Idre, Ångermanland, Västerbotten, Norrbotten och Lappland. Exemplar med tidig eller tämligen tidig 1700-tals-datering äro bevarade från Jämtland, Härjedalen och Sollerön i Dalarna. Benämningar ha i Norrland i allmänhet varit *fälltäcksväv*[1] eller *krokväv*[2] då mönsterbårderna löpa ut i krokar mot enfärgade bottenränder (även i Västbo hd, Småland, är sistnämnda mönstertyp känd och den kallas där *enuddabraud*), vidare *digervässel* i Orsa[3] med det motsvarande *tjocktäcke* i Norrland,[4] *krok och rosa* i södra Hälsingland.[5] Med en viss mönstring kallas den *gubbatäcke* i Västergötland, samt slutligen *braudatäcke, bragdåklä* i västra Götaland.[6]

[1] Jfr Ellen Widén, Jämtslöjds fälltäcken, i Jämten 1919, sid. 5. — Även lös rosengång kallas så.

[2] *Krokbragd* i Norge, se Carol. Halvorsen, Haandbok i Vævning, Kr:ia 1909, sid. 111.

[3] Ant. på 1927 års hemslöjdsutställning i Falun, där två täcken uppgåvos av de olika ägarna stamma från 1600-talet. Ett annat vittnesbörd om slitstyrkan i detta enkla men solida vävsätt möter från Finland, Tyrvis, Åbo och Björneborgs län, där ett täcke uppgives vara 155—160 år gammalt; enligt ägarens uppgift skulle sådana täcken i den trakten varit tidigare i bruk än ryorna. Foto i Nord. Mus:s arkiv, erhållet jämte ant. av prof. U. T. Sirelius, Helsingfors. — Utbredningen i Finland och Norge tyvärr okända.

[4] Meddel. av fru E. Andelius, Umeå.

[5] Meddel. av fru Bricken Gyllenhammar, Bollnäs.

[6] Jfr förf:s Textilt Bildverk, Sthlm 1925, sid. 51 o. följ. Uppgiften att skjortlinningar vävts i rosengång i Dalarna beror på ett missförstånd och rättas härmed.

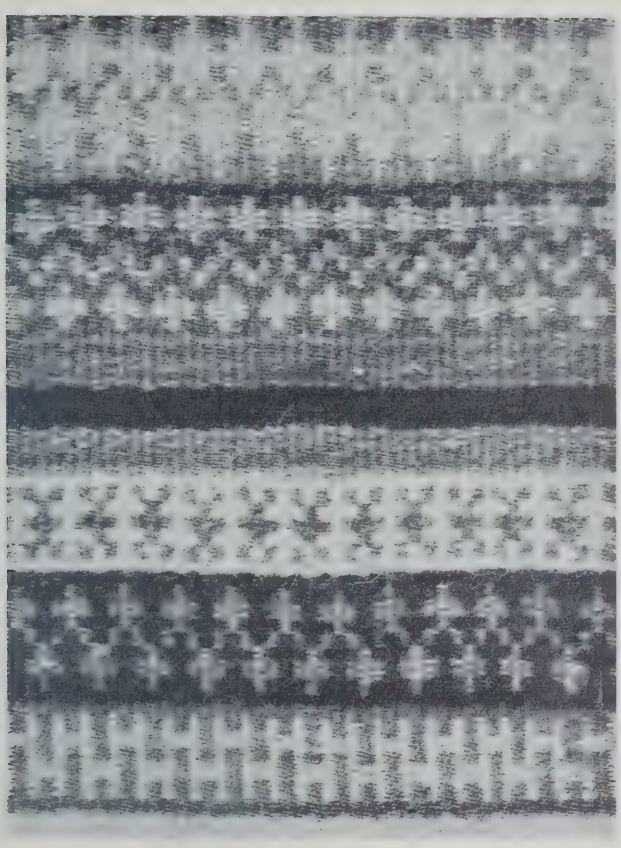

Fig. 1 Bunden rosengång, detalj av täcke, dat. 1735. Sollerö sn, Dalarna. Nord. M. 158,708.

Det sagda gäller allt s. k. *bunden* rosengång med ripsartad yta.

Den *lösa* rosengången är en vävart på fyra skaft, men med en annan textur, som ehuru så gott som okänd i Skåne, fått dela det skånska namnet. Lika hemmastadd som den bundna rosengången är i Götaland, lika främmande är den lösa typen i samma område; sydöstra Blekinge är såvitt hittills bekant det enda egentliga undantaget, dess täcken påminna till mönstren om Italiens,[1] dessutom förekomma i sydsverige småmönstriga förklädesvävnader av delvis

[1] På italiensk utställning i Stockholm 1920, foto i Nord. Mus:s arkiv.

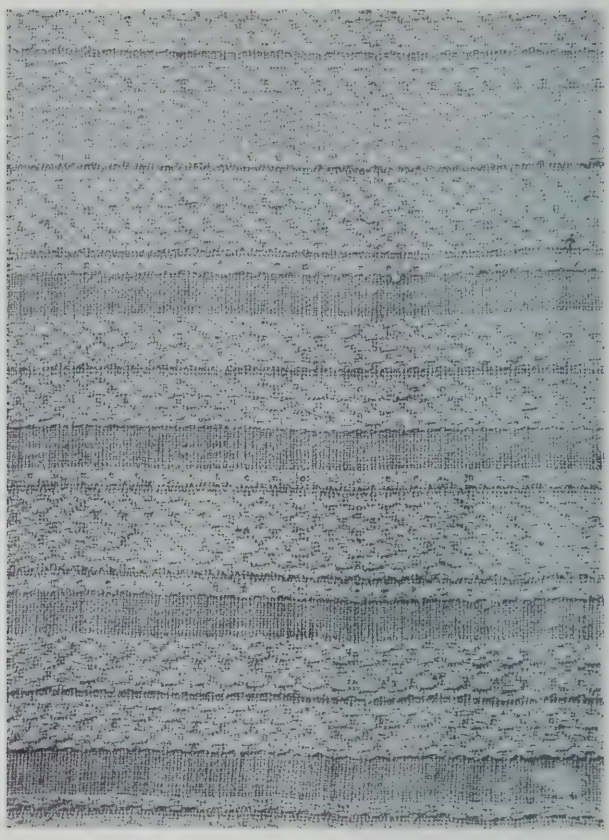

Fig. 2. Kypertvariationer med mellanränder i tvåskaft, detalj av manshalsduk, linne. Djura kapp., Dalarna. 1927 års utställning av äldre hemslöjd, Falun (foto i N. M. A.).

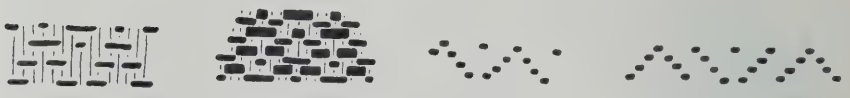

Fig. 3—6. Trådläget i spetskypert (3) och i lös rosengång av typ som fig. 9 (4). — Solvning för kypert och lös rosengång (5). Skaften trampas ned parvis i följd, d. v. s. 1 och 2, 2 och 3 etc. Trampas 1 och 3, 2 och 4 får man tvåskaft. — »Dubbelsmöjning» av typ som fig. 11 och 12 (6). För att få ännu större mönster kan man solva över flera varptrådar, se fig. 14.

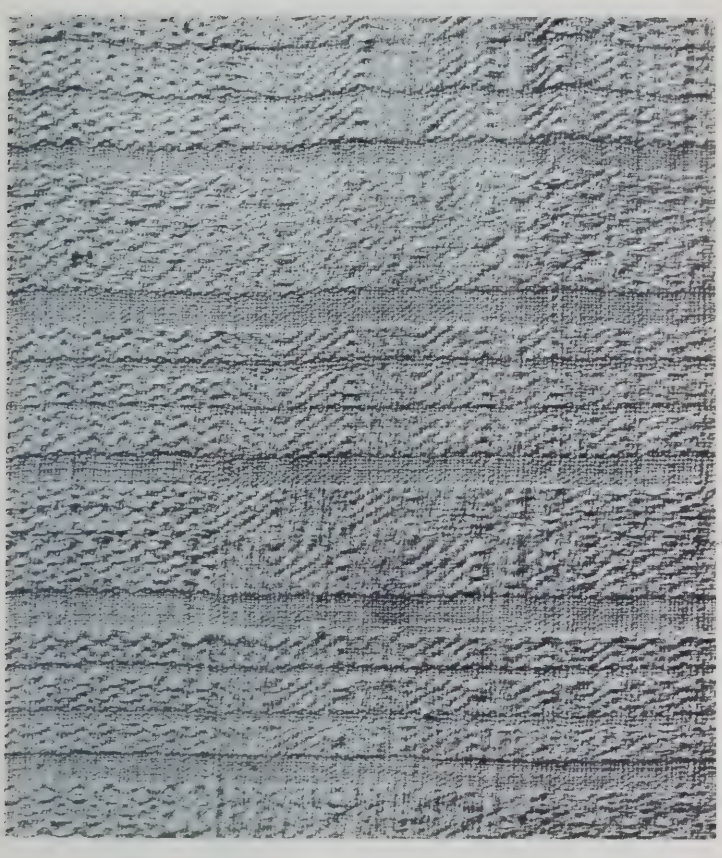

Fig. 7. Kypertvariationer i sammansatt, delvis bruten solvning med mellanränder i tvåskaft, detalj av kvinnomössa, linne. Leksands sn, Dalarna. Nord. M. 108,147.

liknande slag. Däremot är den lösa rosengången ännu mer eller mindre allmän i flera av Dalarnas socknar såsom Leksand, Ål, Gagnef, Mockfjärd, Floda, Nås, Ore, Bjursås, Rättvik, Mora, Orsa, Sollerön, Våmhus, Älvdalen; i Västmanland, Närke och Uppland finner man den, samt i alla Norrlands provinser.

Textur och mönsterbildning påminna om kypertvariationer, vadan man kan förmoda att arten härstammar från kypert. Stöd härför skola vi finna i orden hampkrus och linningskrus.

Kyperten förekommer som bekant i vårt land redan i den i

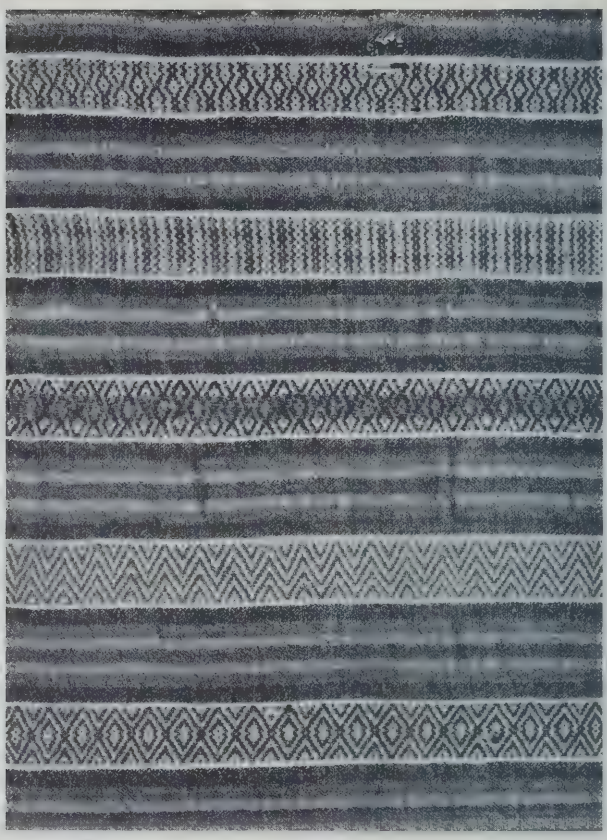

Fig. 8. Lös rosengång, »dubbelsmöjd», med mellanränder i tvåskaft, förlåt. Venjans sn, Dalarna. Nord. M. 158,078.

Gerums mosse i Västergötland funna mantel som man lyckats datera till äldre bronsålder. Till och med de ännu i dag vanligaste varianterna spetskypert och gåsögon finna vi i manteln, ehuru oregelbundet och primitivt framställda.[1] Manteln är dessutom vävd rutig i 2 färgtoner, vartill som jämförelse kan nämnas den i Västerdalarna, särskilt Järna och Äppelbo, under 1860—70-talen ännu vanliga fälltäcksväven i rutig varierad kypert i två eller flera färger, täcken i gethår från Särna, av tagel från Särna och Älvdalen, »husväv» från Jämtland m. m.

[1] Jfr förf. i Bronsåldersmanteln från Gerumsberget. Sthlm 1924—25.

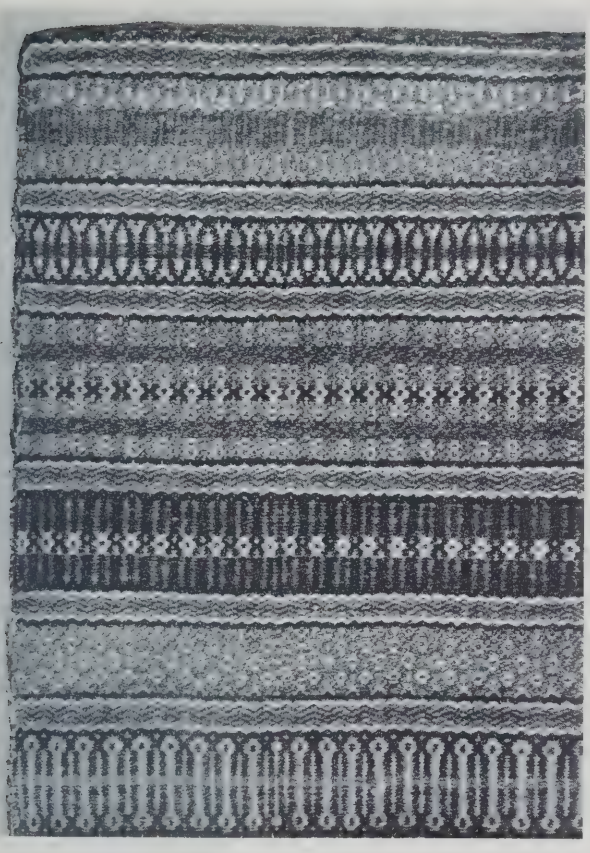

Fig. 9. Lös rosengång, »enkelkrok», med kypertvävda mellanränder, detalj av täcke. Leksands sn, Dalarna. Nord. M. 157,899.

Tekniskt sett är utvecklingen från kypert till lös rosengång synnerligen enkel. I nämnda kypertvävnader ingår ullen som inslag, men lämnar varpen av lin eller ull synlig. Genom en olika anpassning av de båda vävelementen, så att varpen blir glesare ställd, och inslaget tätare samt därjämte förstärkt med en växelvis inslagen kontrasterande färg får man den nya texturen, som fått det oegentliga namnet lös rosengång. Karakteristisk för denna är att vävens båda sidor visa samma mönstring och att vävsättet hör till kypertgruppen. »Lös» har man kallat den just på grund av dess likhet med kypert, i det att inslaget vanligen löper över 2 trådar och

Fig. 10. Gåsögonsväv, »husväv», detalj av manshalsduk, ylle. Frostvikens sn, Jämtland. Nord. M. 136,672.

bildar, var färg för sig, diagonala kortare eller längre ränder, medan dess motstycke — den »bundna» rosengången — har en ripsyta, med inslaget kraftigt bundet av varpen, och en avigsida med ej mönsterbildande och betydligt lösare trådar.

Vad betyda då orden *hampkrus* och *linningskrus?* »Hampkrus» kallas i Dalarna (Nås sn) den grova spetskypertväv av glänsande blångarn, tydligen hampblånor, som av gammalt använts till underlakan, *unbredor*, *underbredor*, i Älvdalen *padror*,[1] omväxlande med

[1] Enligt Lars Levander, Livet i en Älvsdalsby före 1870-talet, Sthlm 1914, sid. 14, var *padra* det med vita trasor invävda underlakanet.

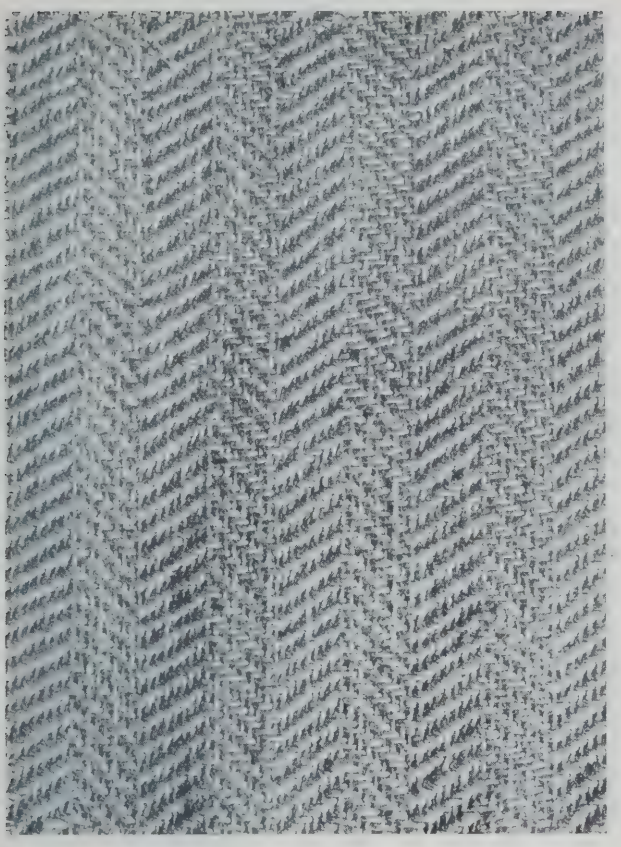

Fig. 11. Spetskypert, bruten solvning, »hampkrus», detalj av »unbreda». Nås sn, Dalarna. Nord. M. 130,358.

de varmare kalvskinnsfällarna. Men även lös rosengång kallas i Nås hampkrus, och detta icke blott om hampa ingår såsom inslag, utan just de ull- och hårgarnsinvävda Nåstäckena kallas så. Benämningen måste således ha följt med från den äldre formen, kypert, till den därifrån härledda yngre formen, lös rosengång.

Svårare ställer sig granskningen av ordet »linningskrus» (Leksand) emedan traditionen därom synes vara i utdöende. Täcken i lös rosengång, *krusåklän*, sägas vävda i linningskrus, och tekniken är dessutom använd i leksandsförklädets randning. *Linning* är namnet på kjollinning eller förklädeslinning liksom i rikssprået och dessa

Fig. 12. Lös rosengång, »dubbelsmöjd», med kypertvävda mellanränder, detalj av täcke. Leksands socken, Dalarna. Nord. M. 157,950.

bestå i Leksand av ett mönstervävt band, något påminnande om rosengången i fråga. Det är som om linningsbandets »krus» hade upprepats tvärs över förklädet hela våden utefter. Man känner ju också hela täcken sammansatta av liknande band, vilka i våra dagar med fördel översatts i lös rosengång. Det är de s. k. spelmanstäckena, ett från Orsa finnmark och ett från Härjedalen,[1] så kallade emedan banden utgjort bröllopsgåvor från brudarna till spelmännen.

[1] Båda förvaras i Östersunds Museum. — Jfr Louise Hagberg, Brudstrumpeband, Fataburen 1921, sid. 190 och fig. 9.

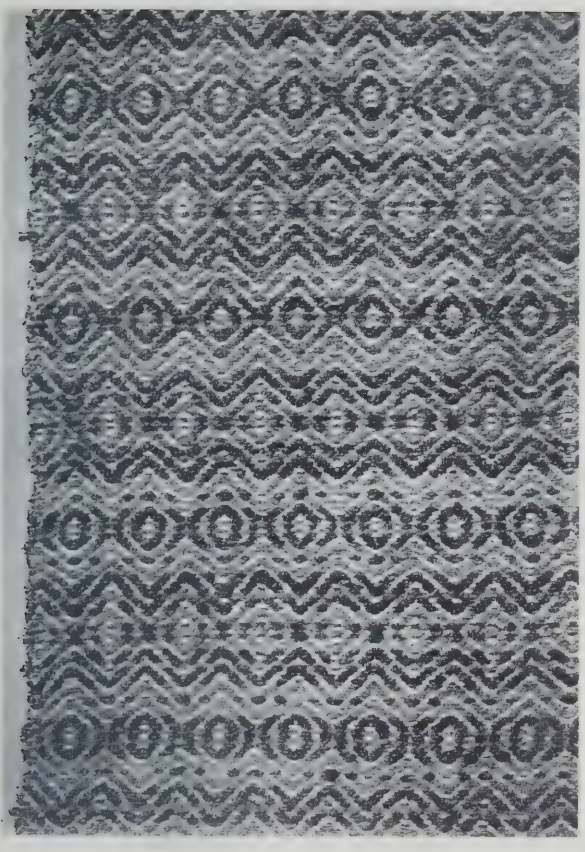

Fig. 13. Lös rosengång, dubbelsmöjd, detalj av täcke. Sollerö sn, Dalarna. Nord. M. 158,055.

Tillfredsställande är dock icke härledningen från linning, det skulle då hellre heta t. ex. bandkrus, eftersom banden ju även använts till annat än linningar, och linningar kunna vara av annat än band.

En riktigare lösning på frågan ger säkerligen linning i betydelsen linneväv, som i enstaka fall har påträffats. Man säger t. ex *smöj' linning* om att solva entränning (Ål, Leksand), d. v. s. tvåskaftsväv med en och en varptråd trädd i solv och rör. Även i den lösa rosengången i Dalarna har man givetvis trätt en och en varptråd i solv och rör, ehuru med användande av fyra i stället för två skaft, och på samma sätt har man trätt den nu tyvärr bortlagda linneväv-

Fig. 14. Lös rosengång, »dubbelsmöjd», med mellanränder i tvåskaft, detalj av förlåt. Sollerö sn, Dalarna. Nord. M. 158,068.

naden till *övdelar* och andra dräktplagg i Leksand med mönsterränder i kypertvariationer mellan släta lärftsränder, fig. 2 och 7. Sådana övdelsvävnader med sina mellanränder i tvåskaft sammanfalla i själva verket till sin karaktär med de äldsta kända dalavävnaderna i lös rosengång, jfr fig. 8. Även den brutna solvningen, kallad *sunsmöja*, — väl söndersmöjning? — (Sollerön), *dubbelkrok* (Ål, i motsats till *enkelkrok*), *tvålangenskrus* (Leksand), eller *dubbelsmöjning*, som ger de större mönsterformerna, är ofta gemensam.[1] Därtill kommer att de enfärgade vågiga ränderna som åstadkomma ett så behagligt avbrott i många vävnader av denna teknik helt enkelt äro vävda i spetskypert. Jfr fig. 12, som avbildar dubbelsmöjt linningskrus från Leksand i ett gammalt exemplar, ovanligt fint i färgen, med unbredan fig. 11; dessa båda ha samma solvning och i de vågiga mellanränderna identiskt lika trampning och skyttling. Resultatet sy-

[1] Jfr Lilli Zickerman, Textilslöjd i Dalarna, i minnesskriften Dalarnas Hemslöjd, Falun 1927.

nes bli att icke blott ordet linningskrus, utan även tekniken, i Leksand härstammar från en ornerad linneväv — »krus» är som bekant lika med ornering. Att man får höra lös rosengång i en förlåt kallas *drällvävnad* (Gagnef) bestyrker i sin mån sambandet med kypertvariationer i linne.[1]

Är det för djärvt att antaga att den lösa rosengången med eller utan impulser utifrån[2] utvecklats i Dalarna och därifrån spritts till kringliggande landskap? Då den i varje fall, så långt tillbaka som var kännedom därom sträcker sig, är att betrakta som en mera nordsvensk vävart, förefaller det lämpligt att som allmän benämning upptaga *hampkrus* (eller eventuellt linningskrus) och övergiva det skånska *rosengång* som då helt skulle beteckna den bundna arten.

ZUSAMMENFASSUNG.

Emelie von Walterstorff: Hanfkrause und Leinenkrause.

Die Verf. macht in diesem Aufsatz einen interessanten Versuch, in die textile Terminologie einen treffenderen Ausdruck für das einzuführen, was bisher mit einem von einer anderen Gewebeart her entlehnten Namen »loser Rosengang» (»lös rosengång») genannt worden ist. So gut wie unbekannt in Schonen, der Provinz, in welcher der sog. »gebundene Rosengang» seine reichste Ausbildung und auch seinen Namen erhalten hat, hat der »lose Rosengang» eine ausgesprochen nördliche Ausbreitung. Man trifft ihn ausser in den eigentlichen norrländischen Landschaften in Dalarne, Västmanland, Uppland und Närke an.

Während der gebundene Rosengang ein dreischäftiges, dann und wann vierschäftiges Gewebe mit ripsartiger Oberfläche ist, ist der lose regelmässig vierschäftig gewebt und zeigt eine Textur, nahe verwandt mit dem Köper, einer Gewebeart, die in unserem Lande durch den bronzezeitlichen Mantel vom Gerumsberge in Västergötland in verschiedenen Varianten schon aus der Bronzezeit bekannt ist. Die Verf. zeigt auch, dass der lose Rosengang in Wirklichkeit aus dem Köper entwickelt sein dürfte.

In Dalarne finden sich auch für losen Rosengang die volkstümlichen Ausdrücke »hampkrus» (Hanfkrause) und »linningskrus» (Leinenkrause) —

[1] Möjligen syftar även benämningen *korstäcke* (Härj.) för lös rosengång — omnämnd i Textilt Bildverk sid. 52 — på en gåsögonvariant *korskypert*, se J. O. Andersson, Vävnadskonstens Grunder, Sthlm 1880, sid. 33, och Maria Collin, Våra hemvävnader, Lund 1895, sid. 44.

[2] Som sannolik impuls skulle kunna nämnas en i ett fåtal kyrkor, såsom Evertsbergs kapell i Dalarna och Hedesunda i Gästrikland, bevarad gammal guldinslagen vävnadstyp, av vilken en undersökning är att vänta av Vivi Sylwan. Besläktad med typen är säkerligen bild 110 i Textilt Bildverk.

das Wort »linningskrus» ist hier kaum von »linning» in der Bedeutung »Rockbund» usw. herzuleiten, sondern bezeichnet wahrscheinlich ganz einfach Leinengewebe. Die Verf. weist auf die Möglichkeit hin, dass die Webart mit oder ohne Impulse von aussen her zuerst in dieser Landschaft entwickelt worden ist, und schlägt vor, das Wort »hampkrus» (Hanfkrause) fortan auch in der textilgeschichtlichen Litteratur anstatt der bisher üblichen Ausdrücke zu verwenden.

VÅR ÄLDSTA PÅ SVENSKA TRYCKTA JUL-BESKRIVNING

Olof. Rudbeck d. ä. är väl egentligen den förste som — i sitt ryktbara arbete »Atland eller Manheim» — på svenskt språk och i vetenskapligt syfte sammanfört uppgifter rörande julens firande hos vårt folk. Dessa hans anteckningar utgöra emellertid endast några strödda drag. Efter honom följde under 1700-talet visserligen en och annan monografiskt hållen akademisk avhandling i ämnet, men dessa voro alla skrivna på latin.[1]

Den första på *svenska* avfattade undersökning av julsedernas betydelse som framträtt i tryck torde således vara den av med. professorn i Uppsala, den kände bibliofilen och donatorn *Carl Zetterström* (f. 1767, d. 1829) i Allmänna Journalen 1820 nr 3—6 (5—10 januari) publicerade avhandling, som här i det följande återgives. Denna rätt svårtillgängliga och alltför förbisedda urkund har dock, ehuru åtminstone i de allra flesta fall indirekt och för citatorerna okänd, fått lämna virke åt ett flertal författare. Den förste förmedlaren har varit en i Aftonbladet 1845, nr 34 och 35, införd osignerad uppsats med rubrik »Julen hos våra förfäder och våra julseders härledande från den hedniska och katolska julen», ett kompilationsalster, som till allra största delen utgöres av plagiat från ovan nämnda uppsats i Allmänna Journalen, men för övrigt även består av andra »lån».

Aftonbladets uppsats har med några uteslutningar och med oväsentliga ändringar i stavning och satsindelning avtryckts av *J. G. Carlén* i dennes Svenska familjboken, b. 4, Stockholm 1852, s. 578—

[1] T. ex. Dahlbom, A. (praes. P. Elvius): De veterum Sveo-Gothorum hiemali festo Juliorum. Upsala-Stockholm 1703.

586, tydligen utan kännedom om uppsatsen i Allmänna Journalen.[1] Carlén har emellertid försett sitt avtryck med åtskilliga noter, vilka åtminstone delvis kunna förtjäna att av en nutida folklivsforskare beaktas. Ett visst inflytande har det av Carlén kommenterade avtrycket kommit att utöva på vår senare folklivslitteratur därigenom att *L. Lloyd* i sitt bekanta och, för att härleda sig från en främling, synnerligen aktningsvärda kompilationsarbete Peasant life in Sweden (London 1870. Svenska allmogens plägseder, Stockholm 1871) anlitat detsamma. Mera för kuriositetens skull må slutligen tilläggas, att *Octavia Carlén* i ett obetydligt häfte »Julen dess plägseder och minnen», Stockholm 1877, utan all uppgift om sin källa i sin tur avtryckt Svenska familjboken.

N. E. H.

Om Julhögtiden i Norden, dess ålder och upphof, samt de åtskilliga bruk och plägseder, som utmärkt densamma i äldre och nyare tider.

Ibland de stora årliga Högtider, som i Hedendomen blifwit firade hos oss, war Julhögtiden den förnämsta. Den hade för wåra Förfäder en så stor helighet, att de icke allenast sjelfwa Julafton (Jol-apton), men äfwen de fyra nästföregående dagarna afhöllo sig från all annan sysselsättning än den som fordrades för tillredelserna af offren, högtidsmaten och andra anstalter. Hwad som hos dem i synnerhet hörde till densamma, war den så kallade *Jola-galten*. En sådan infördes till och med Jul-afton i sjelfwa Konungens sal, och Konungen, tillika med hans Hof-folk, gjorde under det de lade händerna på hans rygg, löften att utföra wissa bragder, dem de med ed bekräftade, — en sed, som fortplantade sig ända in i medeltiden och föranledde till det namn af pecora votiva, hwarmed de djur som derwid nyttjades (Påfåglar, Hägrar, m. fl.) i medeltidens Handlingar finnas utmärkta. Denna ära skedde i synnerhet den Galt, som sedermera i början af Februari månad offrades åt Frey. Verelius tror, att wåra förfäder äfwen wid Julhögtiden nyttjat ett slags Bröd i form af en galt, som, tillika med annan mat, warit ända till Knutsdagen uppställdt på bordet, omgifwit af ljus, (till tecken af dess helighet) — hwaraf förmodligen de på wissa orter ännu brukliga *Jul-högarna* fått sin upprinnelse — och att man derigenom welat för det ingående året göra sig solen, månen och jorden bewågna. Hwad det förstnämnda påståendet angår, tro wi, att den bakade Julgalten egentligen icke kommit i bruk förrän sedan genom Christendomens införande, den werkliga blifwit förbuden; hwad det sistnämnda beträffar, få vi i det följande se sammanhanget dermed, äfwensom ytterligare bewis för hwad jag nyss yttrat om Julkusarnas bruk.

[1] Jfr Svenska familjboken, b. 4, innehåll s. 5 (Dec. 24).

Man må ej inbilla sig, att det blott warit i Norden, som swinet tjent till offerdjur. Hwar och en aldrig så litet bewandrad i Mythologien känner, att från de äldsta tider tillbaka detta djur blifwit offradt åt de Gudomligheter, som symboliserat Solen och Jorden eller jordens fruktbarhet; af Egyptierna åt Horos (Solen) och Isis (månen, jorden), af Greker och Romare åt Cybele eller Rhea och Ceres, o. s. w. Man må ej heller föreställa sig att Freys dyrkan warit inskränkt endast till Norden. Rummet tillåter oss ej att här ingå i några widlöftiga antiqvariska undersökningar; men för afgjordt kunna wi antaga att *Frey*, *Fricco*, *Frygg*, *Frigga*, *Freja*, *Frea* warit en och samma Gudomlighet och att, då hwar och en sådan af någon utmärkt betydenhet i forntiden, föreställdes twåkönad, dess mångfaldighet hos oss uppkommit af wåra Historieskrifwares okunnighet derom. Att Frea, som hon kallas hos Paul Warnefried, icke warit någon annan än Romarnas *Rhea* (Cybele) synes namnet redan ge tillkänna; och Tacitus säger uttryckligen att Tyskarnas *Herthum*,[1] hwars bild drogs af unga kor, (hwadan hon förmodligen äfwen kallades Rindur,[2] war samma Gudomlighet som *Rhea* och Terra Mater, eller Mater Deum,[3] (Cybele) — och följaktligen som wår Frey, Freja och Göa, Göja, hwilket sistnämda ord tydligen är det Grekiska Gaja, Jord som på Persiska heter Go. Denna identitet bewisas ytterligare deraf, att Tacitus hos Germanerna funnit samma djurslägte ägnadt åt Herthas dyrkan.[4] Den omständigheten, att Februari månad, i hwilken offringen åt Frey skedde, hos oss äfwen kallas Göje-månad, synes också böra få bewisa identiteten af Frey och Göja. I Saliska Lagen nämnes ännu Freys-galten, Sacritus Majalis, och ett tyskt dokument af år 742 bestraffar ännu icke allenast Spurcalia i Februari månad, men äfwen bruket af det slags *Bröd*, som föreställde galten (Simulacrum de consparsa farina). Läsaren finner häraf, att denna Freys eller Frejas dyrkan warit både widt utbredd och swår att utrota. I synnerhet war den i Swerige särdeles stor, der den fortfor längst af all Hedendom och icke ens gaf wika för Christendomen, som det synes af gamla Handlingar.[5] Min ofwanföre yttrade tanka, att Galt-kopiorna i bröd först tillhöra en senare tid, eller den då man icke mera wågade dyrka Originalerna, nemligen tiden af Christendomens första införande, torde af det här anförda winna en ny styrka.

Om jag ej fruktade att torrheten och magerheten af en antiqvarisk undersökning alltför mycket afbröte mot det frodiga i mitt ämne, skulle jag bemöda mig att för mina Läsare öppna en blick in i ande meningen af Jul-galts-mythen. Dock, hwem skulle ej i wår under-rika tid önska sig en uppenbarelse, helst i ett så kärt ämne? Wälan då. Jag skall wara så korrt som möjligt.

Läsaren känner fabeln om Adonis, som dödades af ett *Wildswin*. Macrobius förklarar denna fabel på sitt vanliga sinnrika sätt: Wildswinet är nemligen i hans tanka en symbol af Wintern och Adonis af Solen, så att när wildswinet säges döda Adonis, så uttryckes dermed, att Wintern be-

[1] Af det Grekiska ordet Härä, Fru.
[2] Rind på Tyska ett ungt nöt, Rindvieh hornboskap.
[3] De Moribus Germanorum, C. 40.
[4] L. C. C. 45.
[5] Ynglinga-Sagan, C. 12. Olof Tryggwasons S. C. 318.

röfwar Solen sin wärma, liksom döden beröfwar djurkropparna deras. Wisserligen synes också icke något djurslag kunna wara en tjenligare symbol af wintern. Dess stela borst wäcker begreppet om köldens stelhet, och äfwen omedelbart ett slags rysning. Det trifwes i fuktighet, i träsk och kärr, dem frosten, af naturliga orsaker, wanligen först angriper; det lefwer af ollon, en frukt, som egentligen kan kallas winterfrukt, då den fordrar frost för att blifwa smaklig och ej skadas af den strängaste. Det är af en mycket het natur och uthärdar den starkaste torra köld till en sällsynt grad. Äfwen den omständigheten, att wildswinet dödade Adonis på Idaliska berget synes bestyrka sanningen af Macrobii förklaring, ty hwar, om icke på de höga bergen, kan wintern sägas ha sitt säte och kölden i synnerhet yttra sin dödande egenskap?

Läsaren gissar redan hwart jag will hän, och drager kanske på axeln öfwer de antiqvariska förklaringarna. Få se, tänker han säkert, om icke Adonis till slut blifwer wår Nordiske Gud Odin. Alldeles. Det är hwad jag just nu tänker bewisa, och hwad andra Lärda påstått före mig. Jag will ej uppehålla mig wid likheten af sjelfwa namnet, hwaraf så mycket kan göras. Jag will blott anmärka, att, enligt en vers af Orpheus, som citeras af Macrobius, war *Adonis* (Adäs), icke allenast samma Gud som *Jupiter*, men äfwen som *Liber* eller *Bacchus*, Grekernas *Dionysos;* och att han hos Romare och Greker (liksom hos Egyptier) symboliserade *Solen*, synes af följande bekanta verser i Virg. Georg. I. 5.

— — — Men I, O *Naturens*
Ewiga Ljus, som på fästet regeren det hwälfwande året,
Liber och blida Ceres, — — —

(hwaraf man ser att Ceres war samma Gudomlighet, som *Diana* eller *Månen* — åt hwilken wildswin offrades — och följaktligen som Egyptiernas Isis, äfwenledes enligt Herodotus, hedrad af samma djurslags offer, liksom Hor-Apollo, deras Bacchus). Att Odin war wår Bacchus och att Julhögtiden förnämligast war anställd till hans ära, tillkännagifwer redan hans benämning af Jol-fader. Att han äfwen war Solens symbol hos oss (liksom winets Gud war det hos Romare, Greker och Egyptier) antydes redan i Mythen om hans ena öga, som pekar åt Osiris; och hwad som ännu kunde synas brista i min bewisning, ersättes det ej redan af den besynnerliga omständighet, wid hwilken man hittills måhända ej fästat nog uppmärksamhet, att Julgalten af wåra förfäder kallades *Sonargalt, Solgalt?*

Efter denna förklaring, som det står Läsaren fritt att antaga eller förkasta, har då Galten äfwen hos wåra förfäder warit en symbol af wintern; och det wäsen man gjort af den wid Jul-högtiden, syftat på winterns då wanligen högsta förmåga att betaga Solen sin lifgifwande wärma (döda den); på menniskans behof, att ersätta dess saknad genom en annan factice wärma, hwarwid den föregående *skördens förråder* i synnerhet kommit i fråga, så att Jul-högtiden tillika warit ett slags tacksamhets-högtid för jordens *fruktbarhet* under det föregående året, en högtid, som således i sig förenat alla de symboliska anledningar, wid hwilka, från de äldsta tider tillbaka, det ifrågawarande djurslägtet warit offradt, neml. åt alla de Gudomligheter, som föreställt jorden, ur hwars sköte allt framgår, som tjenar till

den organiska naturens uppehälle, åt dem, som föreställt *Solen*, hwars strålar framkalla jordens fruktbarhet, och åt dem som symboliserat sjelfwa denna fruktbarhet, *Ceres*, *Bacchus*, (hwilka allas förwandtskap sinsimellan således häraf är lätt att förklara). Också i detta afseendet ägnar sig det djurslag, hwarom wi tala, till ett symboliskt bruk. Wi wilja wäl ej påstå med Kellgren, att människan af swinet

plöja lärt och gräfwa,

men dess sätt att förskaffa sig sin föda, dess treflighet, dess stora fruktsamhet, lägger det liksom närmare den moderliga och i synnerhet den *odlade* Jordens barm, än hwart och ett annat af dem, som menniskan bragt under sitt herrawälde, hwarföre det twifwelsutan som husdjur är samtidigt med åkerbrukets införande i werlden. Det gifwes blott ett djurslag, som kan täfla med detta i wärde för Odlaren, neml. det, som skänker honom mjölk och dragare, och wi finna dem också begge ofta helgade åt samma Gudomlighet. Hertha, Germanernas Rhea, drogs, som jag ofwanföre anfört, af unga kor, och symboliserades äfwen, enligt Tacitus, genom bilden af ett wildswin.

Freybloten eller Sol-galtens offring i början af Februari tillkännager således på ett symboliskt sätt, att Wintern nu förswinner för den, mer och mer sig närmande Solen, som öppnar jorden till utweckling af nya skördar och ny fruktbarhet; och liksom Jul-högtiden war en tacksamhets-fest för det förflutna årets fruktbarhet, så war förmodligen Freybloten en fest, som wåra förfäder anställde för att utbedja sig samma fruktbarhet under det ingångna året. Den omständigheten att Kyndelsmässo-högtiden, som inträffar wid samma tid, ännu, åtminstone på wissa orter, kallas den *lilla Julen*, synes hänwisa på någon sådan förwandtskap imellan de båda hedniska högtiderna, och på wisst sätt liksom antyda, att wåra hedniska förfäder julat några weckor längre än de Christna (för hwilkas Jul Knutsdagen satte en gräns): och att den stora *Midwintersfesten* i Upsala således blott kunnat wara det högtidliga *slutet* af Nordens hedniska Jul, en gissning, som äfven skulle kunna finna ett stöd i den omständigheten, att samma galt, som Jul-afton infördes i Konungens sal och wid hwilken man der gjorde löften, war densamma, som 5 weckor derefter offrades åt Frey. I alla fall är galtens wigtiga roll wid båda dessa högtider af det föregående lätt att förklara.

Enligt denna tydning blifwer Galten Sehrimner, med hwars fläsk Odin undfägnar Einheriarne i Walhall och hwilket, som bekant är, återwexer så fort det förtäres, icke annat, än en symbol af wår Nordiska winter, hwars drifwor och isar äfwenledes beständigt återwexa, ehuru mycket än Solen-Odin må bortsmälta af dem och ehuru många isberg än wid Polen lossna för hans strålar. Om den ej förtjenar att antagas för annat, så synes den ju böra antagas derföre, att endast genom den en Öfwer-Gud och hans himmel komma i ett sådant förhållande till fläsk och swin, att de ej förödmjukas eller förlöjligas deraf?

Sammanhåller man hwad wi i det föregående yttrat om Odin, såsom Sol-Gud hos oss, och hans identitet med Liber, Adonis och Horus, med hwad Saxo Grammaticus berättar om hans gemål Friggas begär efter hans guld och huru hon för att erhålla det, öfwerlemnade sig åt en ringa person,

om Odins flygt i harmen deröfwer och hans triumferande återtåg, om hans resa till Ryssland och hans frieri till Prinsessan Rinda, i hwars sköte han länge förgäfwes kastat sina trollrunor, o. s. w. så finner man deri ett nytt bewis för Odins identitet med Solen. Ty hwad är denna berättelse annat än en allegori? Likasom Frigga är jorden, kan med det *Odins guld* hon åtrår ej förstås annat, än de gyllne skördar som han framkallar, och med den *ringa person*, åt hwilken hon öfwerlemnar sig för att erhålla detta guld, ingen annan än *Odlaren*. Odins flygt och segrande återtåg har naturligtwis afseende på Solens aflägsnande efter skördetiden och återkomst om wåren. Hans resa till Ryssland, såsom det längst i Norden belägna landet, och hans frieri till Prinsessan Rinda (Rindur, Hertha, Jorden) i hwars sköte han *länge förgäfwes* kastar sina troll-runor (strålar) är en allegori af samma slag. Man igenkänner deri mythen om Venus och Proserpina, täflande att äga Adonis, och Jupiters dom, att han i sex månader skulle tillhöra dem hwardera, en myth, som tydligen syftar på årets fördelning i en blidare och en kallare hälft, och som Saxo, hwilken ofta förblandar den mythiske och den historiske Odin, antingen kan ha funnit för sig behandlad i något då ännu existerande gammalt qwäde, eller ock sjelf ha iklädt denna form för att lysa med sin kunskap om den klassiska ålderdomen, hwari han synes sätta en stor ära.

Jul-högtidens upphof förlorar sig således i de aldraäldsta tiderna, och kan anses wara helt och hållet astronomiskt. I Egypten firades den tid då Solen aflägsnade sig med en sorgefest, som bewisas af sjelfwa Bibeln och Ezechiels 8 Kap. 14 v. der qwinnor omtalas, sittande i norra ändan af templet och *begråtande Thammuz* (Osiris, Solen) hwilket ord Vulgata märkligen ger genom *Adonis*, så att wi äfwen här stöta på samma Myth. Den tid då Solen återkom firade Egyptierne med glädje-fester. Dessa införde Grekerna sedermera hos sig under namn af *Chronier* (af Chronos, det Grekiska namnet på Saturnus eller tiden) och Romarne hos sig, under namn af *Saturnalier*. För att nu endast tala om dessa, så firades de, som bekant är, i December månad flera dagar å rad, enligt några i fem, enligt andra i sju, — med allehanda nöjen, med gästabud och skänker (hwarifrån wåra Jul-klappar synas ha sin upprinnelse). Liksom man hos oss jular nöjsammast på landet, der man äger en större frihet, glädjens rätta element, begaf man sig i Rom till sina Villor på det Aventinska berget. Liksom hos oss husbondfolk och tjenstefolk under denna högtid deltaga med hwarandra i samma lekar, skedde det äfwen hos Romarne. Slafwarne njöto wid detta tillfälle ej allenast den största frihet, men de uppassades äfwen wid bordet af sina Herrar, allt till Saturni ära, under hwars lyckliga Regering ingen skillnad i stånd eller rang ägde rum ibland menniskorna.

Efter hwad jag i det föregående anfört tör det wara öfwerflödigt att anmärka, det Julen hos oss har samma ursprung och att wi öst ur samma källa, som Greker och Romare, ett ursprung, som äfwen bewisas af den tid, som wåra hedniska förfäder walt för denna högtid, neml. winter-solståndet.[1] Det skulle blifwa ännu mera synbart och, om jag så får säga, försinnligadt, om man finge antaga med Rudbeck och andra, att Jul-ljuset, som brann hela natten (såsom det ännu på flera ställen brukas) war en symbol af den

[1] Höknatten. Heims Kringla, utg. af Peringsköld D. I, sid. 140.

nu återkommande Solen och att dess form af ett trä med trenne grenar uttryckte naturen (de trenne ännu af wintern beherrskade Elementerna, Jorden, luften och wattnet).

Hwaraf denna högtid hos oss fått sitt namn är ej lätt att utreda. Hos Macrobius förekommer ett Gudanamn, *Jao*, som den Clariske Apollos Orakel, tillfrågadt om dess betydelse, förklarat wara »ett gemensamt namn för den Högste Guden, som om wintern kallades *Aidon* (Adon, Adonis, Ades) och wid wårens ankomst *Jupiter*». Ställer man här bredwid den hos Macrobius åberopade vers af Orpheus:

»Jupiter, Ades, Sol, Dionysos (Bacchus) är en och samma Gudomlighet,»

så, om det tillåtes mig att rudbeckisera (och det hör ju nu till ordningen för dagen), tyckes *Jol, Jola* kunna härledas från *Jao* och således högtiden, genom sjelfwa sitt namn, tillkännagifwa sin egenskap att wara *Solens-* Odins- Ades- Adonis- *Bacchi* fest. De genom traditionen ännu ibland oss bekanta *Jul-bocken*, *Jul-klubban* och *Jul-tuppen* synas äfwen, i förening med hwad wi förut anfört, bestyrka wår gissning om denna högtids föremål. *Bocken* offrades, som bekant, åt Bacchus och *Thyrsen* war honom uteslutande ägnad. *Tuppen* var *Solens* fågel och kallades derföre af Poeterna: Volucris Titania, Nuncia lucis aves.

Man har gjort sig mycken möda att förklara anledningen till det uråldriga, och ännu på wissa orter gängse bruket, att Jul-afton breda halm på golfwen. Man tror i allmänhet, att det först med Christendomen uppkommit, såsom en symbol af den halm, hwarpå Frelsaren lades i krubban i Bethlehem. För min del tror jag, att detta bruk är mycket äldre och hörer till samma Myth som det öfriga i denna symboliska högtid. Påminna wi oss att Frigga (Jorden, fruktbarheten) war Odins maka, så war hennes närwaro wid hans högtid genom halmen tillkännagifwen. Som det war Åkerbruket man hade att tacka för sitt beqwämare lif i allmänhet, men i synnerhet för den wälplägning, som man wid denna högtid kunde bereda sig, är det sannolikt, att man derunder wille omgifwa sig med allt, som påminte om detsamma, och hwad war dertill mera ägnadt än halmen, hwars gyllene färg på en gång war en symbol af den nu återkommande Solens (Odins) strålar och af Rikedomen — en wida säkrare följeslagare af Åkerbruket än af jagten och fisket. Måhända stod också i wåra förfäders inbillning Halmen tillika i något symboliskt förhållande till galten (af hwilken den älskas, åtminstone som läger): måhända wille de dermed uttrycka, att de med den medelbara och omedelbara wärma som utgick från halmen, trottsade wintern (Galten) och att de strålar, som af den symboliserades, snart skulle göra slut på honom. Man torde äfwen, utan att förklena wåra gamla förfäder, kunna antaga att hos dem, liksom hos Greker och Romare — (och hwarföre icke — liksom hos oss ännu i dag?) ett litet rus wäsentligen hörde till Jul-högtidens ära, och i sådant fall inser en hwar nyttan af halmen. Lägrade i den omkring sitt mjödkar, behöfde de ej frukta att falla af bänken. Många af de lekar (Jola leikar) som wid denna högtid brukades och till en del ännu brukas — woro också af den beskaffenhet, att golfwet behöfde antingen intagas som säte eller åtminstone icke fruktas i händelse af fall; och Jul-halmen, som för dem war så nödig och kärkommen, har så-

ledes dem att tacka, om icke för sitt upphof, åtminstone för sitt bibehållande på wåra landtmäns golf, sedan hos dem all aning förswunnit icke allenast om halmens äldre symboliska betydelse, men äfwen om den senare, som förmodligen munkarna sökt gifwa den, då de funno den omöjlig att afskaffa. Den superstition, som ännu råder hos wår allmoge, att om man gifwer boskapen att äta af Julhalmen, då den om wåren första gången utsläppes på bete, skall den ej anfallas af sjukdomar eller skingras; att om den utströs på en åker, skall åkern bära mycken säd och att om frukt-trän dermed ombindas, skola de få mycken frukt, synes också både hänwisa på Julehögtidens betydelse i hedendomen och bewisa att bruket af halmbredning, som i medeltiden och ännu senare äfwen wid andra högtidligheter warit antagit och utsträckts icke allenast till golf, men äwen till wägar och gator, ifrån Julhalmen leder sina anor.[1] Bruket i wissa landsorter att Julafton utsätta en otröskad sädeskärfwe på en stång, hörer också till kretsen af samma symbolit.

Då jag har att tala om Jul-plägseder och Jul-widskepelser, bör jag ej heller förgäta den, som på wissa orter är rådande i anseende till det bröd, som kallas *Jul-galt* eller *Jul-kuse*, hwilken, som bekant, utgör den förnämsta kakan i Jul-högen. Ej nöjd att låta den pryda det dukade bordet ända till Knutsdagen, gömmer wår Bonde den ända till wåren; han söndersmular då ett stycke af densamma och lägger dessa smulor i sånings-skäppan bland säden, för att utsås med den på åkern, och ger äfwen dragarne att äta deraf. Ett annat stycke förtär han sjelf. Han och dragarne tros derigenom få större krafter och kunna förwaras mot alla sjukdomar, och åkern erhålla en större fruktbarhet, så att äfwen här det hedniska ursprunget och den symboliska betydelsen röja sig. Många gömma stycken af denna kaka från den ena Julen till den andra och tro, att de (äfwensom Jul-brödet i allmänhet) wid wissa sjukdoms-tillfällen hafwa en wälgörande werkan.

Bruket att Jul-afton ge bättre foder åt boskapen och i synnerhet åt hästarna, kan wäl ha någon grund i den allmänna wälwilja som lifwar menniskan, då hon känner sig glad och lycklig och som då förmår henne, att äfwen göra husdjuren till föremål för densamma; men den förnämsta grunden dertill bör dock sökas i Jul-högtidens hedniska föremål, i synnerhet hwad *Hästen* angår. Den war, som bekant, ett heligt djur i Norden, der den äfwen offrades — måhända åt Odin, liksom, hos Romarne, åt Mars, emot hwilken Odin, såsom Nordens Krigs-Gud, äfwen swarade. Den kappkörning, som på wissa orter anställes Juldagen wid återresan från kyrkan och hwarwid den, som först kommer hem, äfwen först tros få sin gröda inbergad det följande året, hänwisar likaledes på Julhögtidens hedniska ursprung och föremål.

Man må ej förundra sig eller förtryta, att de första Christna missionärerna sökte att lämpa sig efter hedningarnas bruk och ceremonier, och att, i synnerhet wid deras förnämsta fester, endast ombyta föremålen för dem, utan att ombyta *tiden*. En i jemförelse med Hedendomen så öfwersinnlig och abstract religion skulle, utan denna klokhet, ej hos en sinnlig och widskepplig folkmassa wunnit något insteg eller med hastighet utbredt sig i werlden. Det är sannt, Christendomen, omplantad på den yppiga Ita-

[1] Se Du Fresne, Art. Jonchare.

lienska jorden och bland ett folk, sådant som det Romerska, tillgifwit en af imponerande fester och ceremonier utmärkt Polytheism, fick wisserligen eftergifwenheten för densamma och begäret att mäta sig med den i yttre stå t, att tacka för det slagg af Helgon-dyrkan, af Processioner och prång, som så äro fremmande för dess wäsende, och hwarifrån den sedermera endast partielt och genom eld och blod kunnat renas. Önskeligt hade det warit så wäl för Christendomen sjelf, som för menskligheten, att den antingen slagit sina första rötter hos något mindre luxuriöst folk, eller att dess första Apostlar warit mera skilda från andeligt högmod. Imellertid inskränker jag mig blott att här anmärka denna omständighet, såsom ett af historien witsordadt factum, och mera behöfwes ej heller för mitt ändamål.

När Christendomen alltså inträdde i Europa, fann den der före sig årets slut utmärkt af en stor högtid, och hwad war naturligare än att Christendomen borde söka att bemäktiga sig den, då hon icke kunde lyckas att afskaffa den? Det skedde, och så uppsteg innan kort hennes största högtid på ruinerna af *Chronier*, *Saturnalier* och *Jolar*. Utan att för mängden förlora af sitt gamla anseende, erhöll densamma ett nytt, som gjorde den ännu mera helig och dyrbar för henne. Detta har i synnerhet warit fallet inom wårt fädernesland. Man ser ännu i wåra trefliga landsbygder samma långa förberedelser till denna helg, som äldre handlingar omtala hos wåra hedniska förfäder. Ofta wäljes redan på åkern den säd, som skall ge Jul-brödet och Jul-ölet, och redan i Augusti tänker bygdens ungdom på sina Jul-nötter och sina Jul-äpplen. Knappt är November inne, förrän alla göromål börja hänföra sig till Julen; allt tager namn eller bestämmelse af henne och allt måste, genom någon utmärktare egenskap, swara deremot — ända till *Jul-weden* och *Jul-fodret*. Julen är hos oss på en gång en stor religiös och en stor nationel högtid, en folkfest i detta ords högsta bemärkelse, som kunde göras ännu mera nationel och inflytelserik, om man allwarsamt wore betänkt derpå. Den långa krets af mångfaldiga och mödosamma arbeten, hwarigenom årets gröda framkallas, inbergas och förädlas, är nu genomlupen, hwilans och njutningens ögonblick hafwa inträdt; behofwen och bekymren äro — åtminstone för någon tid — aflägsnade; med ett ord: det tillstånd af sinnesfrid och lycksalighets-känsla, det poetiska lif, har infunnit sig, hwarunder endast menniskans ädlare krafter kunna wäckas, stärkas och utweckla sig; — men ack! det har infunnit sig blott på ett kort besök: det lemnar snart rum för det gamla, wanliga krigstillståndet emot en hård natur och tryckande behof, hwilket sedermera fortfar till nästa Jul-helg. Må man då skynda att begagna detta korta stillestånd till sin familjs, till sina wänners och underhafwandes lycka och moraliska förädling! Må Jul-högtiden i synnerhet för wåra barn göras så glad och kärkommen, som någonsin är möjligt! Må den för dem ännu få realisera Paradiset på jorden! Snart, alltför snart, jagar dem tidens obarmhertige Engel derifrån. Snart faller för dess barthuggande swärd alla de blommor som nu prunka der i en så magisk glans, som nu sprida der så många och så rika wällukter: snart, ack! alltför snart står detta paradis tomt och öde, som fordom det werkliga efter fallet! Huru skönt att i en senare ålder kunna säga: *jag har warit der*, och wid den ljufwa åtankan deraf kunna fästa kedjan af alla lifwets

lyckliga minnen! Det är en stor förbindelse man har till sina föräldrar, förbindelsen för en glad barndom; den grundlägger nästan alltid hela lefnadens lycka, ty dygden slår så gerna och så djupt sina rötter i glädjens jord, hwaremot det tunga nedtryckta sinnet sällan bär goda frukter, hwarken för sig sjelf eller andra. Ingenting härdar oss så mycket emot lifwets bekymmer och olyckor, äfwen wid en mera framskridande ålder, som minnet av en glad barndom. Huru olycklig den, som icke kan säga, att han *åtminstone då* njutit lifwet, åtminstone *då känt dess glädje;* som, då ingen sällhet mera återstår för honom, icke kan trycka sig till famnen av en *förfluten:*

»och uppfriska med en tacksam tår
Minnets rosor utan ånger brutna!»

Wåra förfäder, trogne dessa grundsattser, delade under Julhelgen sin tid imellan måltider, dans, sång och lekar. Om deras måltider ha wi få underrättelser. Att deras dans skedde efter slagen på små klockor, hwilken musik de trodde wara Gudarna angenäm, är det enda man känner. Hwad deras lekar beträffar, har man, i en under *I. Ihres* presidium af I. Moman 1750 utgifwen Disputation de Superstitionibus Hodiernis ex gentilismo residuis, en rimmad förteckning på några sådana, hwaraf likwäl ganska få torde kunna anses tillhöra hedendomen. Den är ett så intressant bidrag till wår sedehistoria, att den här förtjänar ett rum:

Jule-klubben; stå på stubben;
Draga gränja; wäga malt;
Meta lakar; *skifta makar;*
Spänna kråka; wäga salt;
Bära watten; nappa katten;
Låna eld och springa rå;
Tämja stutar; märka trutar;
Sätta rofwor; stå i så.

Preka gylta; *gå på stylta;*
Mussla sko och mjölka björn;
Led' upp dockor; slagta bockar;
Bära Jul och gå på stör'n;
Marcus daska; *Lussi laska;*
Hålla räf- och gåse-lek;
Bräcka murar; wattna tjurar;
Hoppa krysse; *nappa stek;*

Skrämma Danskar; draga handskar;
Smida rart och stänga wägg;
Stå på hufwe; gå i grufwa;
Sticka skomarn; gömma ägg;
Dra till tingen; gömma *ringen*
Köpa fisk och *swälta räf;*
Ta upp fyrkar; spåna kyrkor;
Draga kafle; sälja wäf.

Dyka slantar; kasta wantar;
Sisslas barns-öl; klappa brud;
Brude-kransen; Björnedansen;
Göra wispar; klappa Fru;
Pipp, rapp, tali; sörja Mali;
Skrubba käring och flå katt;
Skjuta ruggor; skapa styggor;
Tända ljuset; söka skatt;

Jule-rofwan; helsa Påfwan;
Friare på stolar tre;
Spisen flytta; *Kullerbytta;*
Blås' ut ljuset; klyfwa wed;
Kurra gömsen; Pippla Hönsen;
Hammarsmeden; storma skans;
Dela lotter; gifta dotter;
Blacka sko och Ro till lands.

Det blifwer alltid swårt att af dessa 79 lekar säga hwilka som möjligtvis kunna härröra från Hedendomen, så länge man icke känner det sätt hwarpå de göras. Ty af blotta namnet kan man knappt sluta att mer än en: »*dra till tingen*», är så gammal. Det wore derföre önskeligt om wänner af fosterländska nöjen och seder i landsorterna wille meddela någon upplysning derom, och öka denna lista, ty författaren är öfwertygad att flera lekar på densamma blifwit förbigångna. Han har med särskilta bokstäfwer utmärkt dem, hwilkas namn antingen upplysa deras beskaffenhet eller annars äro allmänt kända.

Lika intressant wore det att känna de Jul-plägseder och Jul-superstitioner som ännu finnas rådande hos Allmogen i Rikets särskilta Provinser. De upplysningar derom som meddelas i den ofwanföre åberopade Akademiska Afhandlingen, äro, utom de redan anförda följande: att i wissa orter, i stället för Gren-ljus, twenne wanliga ljus brinna öfwer Jul-natten; att, om något af dem slocknar, det är ett förebud att Husbonden eller Husmodren dör under det följande året; att detsamma tros inträffa med den, hwars sko. om aftonen uppställd emot wäggen, om morgonen finnes nedfallen; att, om allt Husfolket bäddar sig i så kallad syskonsäng i Jul-halmen, och sätter sina skor tillsammans i den, så skall ingen oenighet dem imellan under det följande året uppkomma; att, i några orter, den af wåra förfäder kända så kallade *årsgången* ännu är bruklig, som består deri, att man om Julnatten besöker källor eller andra ställen för att, genom de syner, som då skola erbjuda sig, utröna hwad som skall hända det påföljande året; att man i Helsingland, Annan dag Jul, till minne — ej af Aposteln Stephanus, men af den helige Stephan, som war en af de Christna missionärer, hwilka i Stenkils tid besökte Swerige, och som i synnerhet wistats i Helsingland och der äfwen aflidit, ej allenast tömmer en skål, eller så kallad *Staffans-kanna*, men äfwen besöker sina grannar och wänner, hwarwid man afsjunger en wisa, känd under namn af *Staffans-wisan* [1] och derunder låter gifwa sig

[1] Se Swenska Folkwisor af E. G. Geyer och Afzelius, 3:dje delen, sid. 206, der äfwen utförliga underrättelser om den Hel. Stephan finnas samlade.

förfriskningar. Som den helige Stephanus ansågs för Hästarnas Patron, så föras stoen denna dag till fremmande brunnar att wattnas och hästarna gifwas att dricka det öl, som Jul-afton blifwit öfrigt i kannan, hwaraf de skola förwaras för alla sjukdomar. Till dessa underrättelser kan man äfwen lägga den, att allmogen på denna dag bättre sköter sina hästar och består dem bättre foder; att ungdomen äfwen i Jemtland firar den med sång och samqwäm, hwarwid *Sanct Stephans kanna* äfwen tömmes, och att de Bonddrängar som äro tillställare af dessa fester, der kallas *Staffans-män.* På wissa orter är det äfwen brukligt att Nyårsafton, helst om nytändning då inträffar, gå ut i fria luften med en Psalmbok i handen och att låta den öppnas af sig sjelf. Gör händelsen att den faller upp wid en dödspsalm, är det ett förebud att man dör det året, faller den åter upp wid en Brudpsalm, är det ett säkert tecken att man blifwer gift. Detta sätt att spå af böcker går ganska långt tillbaka, och man nyttjade dertill i medeltiden Handskrifter helst af Bibeln, som för detta ändamål woro skrifna på hwita och färgade blad, alternerande med hwarandra, hwaraf Kongl. Bibliotheket kan uppwisa ett exempel i en dyrbar Codex af de fyra Ewangelisterna.

Författaren är öfwertygad, att ännu flera dylika Jul-plägseder och Julwidskepelser finnas, och han förnyar derföre sin anhållan att underrättas derom hos dem af Bladets Läsare, som äro i tillfälle att meddela sådana upplysningar. Hwad han i det föregående anfört om Jul-högtidens ålder och hedniska betydelse hos oss, torde kunna rättfärdiga denna nyfikenhet å hans sida. Han skulle skatta sig lycklig, om hans Läsare äfwen delade densamma. Det wore för honom ett smickrande bewis, att denna lilla antiqwariska exkursion öfwer Julen wunnit deras bifall.

ZUSAMMENFASSUNG.

Über die Weihnachtsfeier im Norden, ihr Alter und ihren Ursprung, sowie die verschiedenen Bräuche und Sitten, die in älteren und neueren Zeiten ihr eigentümlich gewesen sind.

Die älteste *in schwedischer Sprache* verfasste Monographie über die Weihnachtsfeier dürfte die hier nach der Zeitung Allmänna Journalen, Jahrgang 1820, wiedergegebene sein. Der Verfasser hat seinen Namen nicht angegeben, soll aber der als Bibliophile und Donator bekannte Professor der Medizin Carl Zetterström (geb. 1767, gest. 1829) in Uppsala sein. Der Aufsatz hat seine Bedeutung sowohl wegen der darin vorkommenden sachlichen Angaben als auch wegen seiner Eigenschaft als Dokument in der Geschichte der schwedischen volkskundlichen Forschung. Nicht zum wenigsten bemerkenswert ist der Aufruf des Verfassers an das Publikum, ihn durch Mitteilungen und Auskünfte zu unterstützen.

LITTERATUR.

Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens, herausgegeben unter besonderer Mitwirkung von. E. HOFFMANN-KRAYER und Mitarbeit zahlreicher Fachgenossen von HANNS BÄCHTOLD-STÄUBLI. B. 1, h. 1. Walter de Gruyter & Co, Berlin, Leipzig, 1927.

Även vi svensktalande folklivsforskare, som under de senare åren upplevat och fortfarande bevittna en så monumental publikation inom svenskt-etnologiskt forskningsområde som »Finlands svenska folkdiktning», måste imponeras av den storslagna plan, som framträder i här ovan nämnda arbete. Att detta, vilket är ägnat att fylla en så betydelsefull uppgift som titeln antyder, och som synes komma att omfatta åtminstone tre band, antagit den i våra ögon anspråklösa benämningen handordbok, kan kanske förefalla oss icke tyskar något självunderskattande, men för våra germanska fränder har ordet måhända ej samma inskränkande innebörd.

Beträffande syfte och plan meddelar förlaget, att arbetet ställer såsom sin uppgift att på flera tusen, eller närmare bestämt omkr. 2,500 stickord i lexikalisk form samla allt det stora hittilldags kända material för kännedom om tysk folktro (Aberglaube),[1] som nu ligger spritt i oräkneliga, ofta ytterst sällsynta och svårtillgängliga publikationer. Ett eller två häften, vart och ett på ungefär 5 tryckark, skola utkomma i månaden till ett pris av ungefär 4 mark för häfte. I sin helhet är arbetet beräknat till att omfatta 32 häften.

Då av detta stora antal ännu så litet som endast ett häfte föreligger, kan det vara något obetänkt att bilda sig ett fast omdöme om arbetet i dess helhet. Emellertid ger det föreliggande häftet med sina 160 spalter plus förord och litteraturförteckning ett gott provstycke av det hela, och för arbetets soliditet och noggrannhet borga de ansedda namn, som anträffas i listan över medarbetarna. Ej minst fäster man sig vid det namn, som står främst på verkets titelblad, professor Hoffmann-Krayer's, vilkens flitiga forskargärning påtagligen i väsentlig grad förberett och möjliggjort här ifrågavarande publikation. Sin verksamhet har denna, såsom ock titeln anger, avgjort begränsat till tyska folkområden, dock därvid öppnande utsikter utåt över gränsen till närstående företeelser hos andra besläktade eller ej besläktade folk. Att den därvid anlitade litteraturen någon gång kan visa en

[1] Icke övertygad av utgivarens utredning använder anmälaren ordet folktro (event. forntro) såsom, trots sina brister i här föreliggande fall, varande på svenskt språk att föredraga framför övertro, vantro eller vidskepelse. Benämningen folktro inställer sitt innehåll i ett allmän-etnologiskt sammanhang. Bäst uttömmande det tyska arbetets Aberglaube vore kanske det omständliga »folktro och vidskepelse», ty arbetet upptager även sådan vidskepelse (»litterär vidskepelse»), som aldrig förekommit hos folket såsom folklig tradition.

iögonfallande lucka är lättförklarligt. Från svensk synpunkt saknar man sålunda med en viss förvåning i litteraturförteckningen en så viktig publikation som »Nyare bidrag till kännedom om de svenska landsmålen och svenskt folkliv».

I avsikt att, när mera av arbetet föreligger, i denna tidskrift återkomma till detsamma, lämnar jag en granskning av de särskilda artiklarna här å sido och inskränker mig, efter att med föregående rader hava för svensk allmänhet presenterat det betydelsefulla arbetet, till att slutligen flyktigt granska själva planläggningen av detsamma. I förordet förklara de tvenne utgivarna, att man beslutat sig för den lexikaliska principen för att undvika risken av ett snart föråldrat system. Men månne man härvid egentligen vunnit något? Redan det föreliggande första häftet visar, huru de olika medarbetarna gå i sär från varandra beträffande grundåskådning. Att ett arbete av ifrågavarande art genomgående präglas av något visst, om ock kanske föråldrat system, betyder nog egentligen föga för dettas bestående urkundsvärde, för så vitt uppgifterna äro utförliga och tillförlitliga. Allt fortfarande bibehålla en Grimm's Mythologi, en Brands Observations (Hazlitts lexikaliska omarbetning därav var knappast någon vinst) och, varför icke, en Frazers The golden bough eller för oss svenskar en Hyltén-Cavallius' Wärend och Wirdarne sin förstarangs ställning. Huvudsaken är — liksom alltid för vetenskapliga arbeten av något större rang och omfång — att boken är försedd med ett uttömmande sakregister, något som även utlovas för det tyska lexikonet. En nackdel för den lexikaliska uppställningen är i varje fall den, att artiklarna, för att var för sig bli något så när kompletta, ej kunna undgå att ingripa i och föregripa varandra, samt svårigheten att ej säga omöjligheten för redaktionen att uppehålla en inbördes proportionell jämvikt dem emellan. Men naturligtvis medför den lexikaliska uppställningen även sina avsevärda fördelar, dock kanske mer för redaktionen än för allmänheten. Bland dessa torde de ej minsta vara dels den, att en talrik stab av medarbetare kan engageras och allt fortfarande fullständigas, dels den att nya upplagor med vida mindre besvär kunna ombesörjas. Och så kommer härtill lättheten för en var, olärd som lärd, att snabbt finna sig till rätta i en dylik uppslagsbok — den erbjuder genvägarnas arbetsbesparing, men samtidigt också deras risk. Att använda det lexikaliska system, som här åsyftas, vid ordnandet av ett större folklivs- eller folktroarkiv skulle, menar jag, i varje fall icke vara att förorda. Men mitt föregående betänkande hade i detta sammanhang på det hela taget här kunnat saknas. Vi leva i encyklopediernas och handböckernas tidevarv. Det är också av rent teknisk anledning som jag här som hastigast dryftat skälen för och mot en lexikalisk uppställning av arkivaliskt och litterärt folklivsmaterial. På sätt och vis utgör den tyska ordbok, som här anmäles, en motsvarighet till det på samma förlag av professor M. Ebert utgivna Reallexikon der Vorgeschichte, vilket på sitt område redan tillvunnit sig en så framstående ställning. I förbigående må uttalas, att en och annan illustration nog skulle hava sin uppgift att fylla också i den förstnämnda av dessa ordböcker.

Det kan ej råda någon minsta tvekan om att den av de två frejdade schweiziska folklivsforskarna redigerade ordboken över tysk folktro och vid-

skepelse med sina omsorgsfulla sammanfattningar och grundliga litteraturförteckningar kommer att bli en oumbärlig uppslags- och även studiebok i varje fackmans bibliotek samt i varje offentlig boksamling, och att en framtid har att motse nya bearbetade och oupphörligt fullständigade upplagor av detta standardverk, är en spådom, som man icke behöver draga i betänkande att uttala. *N. E. H.*

Landtman, G.: *The Kiwai Papuans of British New Guinea*, a nature-born instance of Rousseau's ideal community. With an introduction by Alfr. C. Haddon. 40 + 486 s. 8:o. Ill. Macmillan & Co. London 1927.

I den bekanta tidskriften för finländsk folklivsforskning Budkavlen 1926 (s. 81 ff.) fann man — kanske i likhet med undertecknad icke utan en viss överraskning — en uppsats av professor Landtman, som behandlade likheter mellan vegetationsriter i Nya Guinea och i den skandinaviska Norden. Utan att ingå på någon inträngande förklaring av dessa likheters orsak, om den är att söka i ett allmänmänskligt psykiskt substrat eller i mer eller mindre medelbara kulturförbindelser (minst tror han tydligen på det senare), nöjer sig författaren med att påvisa en del förvånande likheter i odlingsriterna mellan våra folkseder och ett så avlägset och för oss i allo främmande folks som papuas. »Utgöra de endast tillfälligheter?» Man torde härpå kunna omedelbart svara, att vetenskapen principiellt förnekar sådana. Sin avhandling avslutar Landtman med följande tänkvärda ord: »Man kan ej undgå övertygelsen, att forskningen rörande den andliga kulturen har att allt allmännare beakta de sam-mänskliga egenheterna. Kulturmänniskorna måste finna sig i att mer eller mindre känna igen sig själva i vildarna. Å andra sidan bildar den materiella kulturen icke något oavhängigt kapitel för sig. Dess gestaltningar bestämmas, förutom av de naturliga betingelserna, även av andliga förutsättningar hos människorna.»

Det är egentligen denna professor Landtmans här in extenso anförda slutledning, som jag i det föregående siktat till för att i Fataburen få citera den i en anmälan av hans här ovan angivna arbete. För att förstå vår egen folkkultur i dess olika kulturskikt måste vi ställa den i jämförelse med även de s. k. naturfolkens, resultaten av jämförelsen må sedan bli positiva eller negativa. Det är ej blott utvecklingskontinuitet utan även utvecklingsparallellitet, icke blott utvecklingsdivergens utan ock ren kontrast, som bliva för kulturforskningen och etnologien av intresse och betydelse. I detta hänseende erbjuder den papuastam i sydöstra Nya Guinea nära Torres sund, som Landtman undersökt, ett särskilt intresse såsom representerande ett längst ned mot Australien utskjutet, av ålder jordbrukande naturfolk på den »gamla världens» halvklot, om ock ej inom den »gamla världens» gränser. Med man ville nästan säga otrolig energi har Landtman inträngt i och klarlagt detta folks levnadssätt och förmått invånarna att för honom yppa ej blott sina sagor, sägner och föreställningar utan ock sina ceremoniers hemligaste mysterier. Till en mycket väsentlig del utgöras dessa av fertilitetsriter, stundom med starkt sexuella och obscena inslag. Bland fruktbarhetsriterna förekomma ock några, vilka erinra om vegetationsriter hos såväl gamla som senare tiders kulturfolk i Europa. Sålunda möter man t. ex. motsvarigheter till den även hos vårt folk ej längesedan före-

kommande seden att sticka ned kvistar i åkern, och, vad egendomligare synes, till majbrudparet och majstången eller kanske hellre de med frukter behängda forngrekiska eiresione-stängerna. I alla dessa företeelser hava vi dock helt visst icke att se någon frändskap mellan de europeiska folksederna och de papuanska utan endast »etnografiska paralleller», spontant uppspirade på bägge hållen under sam-mänskliga psykiska förutsättningar ur en i viss mån likartad kulturgrund (Landtmans anf. upps.). Ögnar man igenom de likheter, som skrivaren av dessa rader, en gång i en anmälan i denna tidskrift av en avhandling av professor E. Westermark (Fataburen 1914 s. 57 ff.) påpekade mellan marockanska och europeiska folkseder och som kunnat avsevärt ökas, skall man finna, att dessa präglas av en annan likhetskaraktär. Det är i detta senare fall, åtminstone i regel, tydligen fråga om förgreningar eller sidoskott från en gemensam stam; i det fall, som här i denna anmälan åter avhandlas, bero likheterna så att säga på överensstämmelse i själva jordmånen. Att emellertid kulturella inflytanden från andra folk redan i en avlägsen tid letat sig fram även till det avlägsna hörn av världen, som här anmälda bok behandlar, visar förekomsten sen nu urminnes tid av vissa främmande odlingsväxter t. ex. tobak.

Landtman har försett sin engelska bok med en undertitel: »a nature-born instance of Rousseau's ideal community». Det ligger uppenbarligen ett visst mått av ironi i dessa ord. Men det är nu längesedan vi hyste några illusioner om att hos de s. k. naturfolken, primitiva folken eller vildarne påträffa någon ursprungligt enkel kultur och än mindre något Rousseauiskt idealsamhälle. Vi få väl hellre lägga denna utopi framför oss än bakom oss.

Till sist må här nämnas, att en mera kortfattad, populärt hållen framställning av professor Landtmans intressanta och spännande forskningsresa sedan flera år föreligger på svenska under titeln »Nya Guinea färden» (Helsingfors 1922, 209 s. 8:o).

N. E. H.

Ström, Fredrik: *Svenskarna i sina ordspråk jämte sjutusen svenska ordspråk.* Illustratör Ossian Elgström. 352 sid. Stockholm 1926. 8:o.

Det måste alltid bli en viss och ofta icke liten olikhet mellan en bok som utarbetats i den vetenskapliga forskningens tjänst och en som syftar till att låta folk utanför lärdomsskråret få njuta frukter som annars sitta för högt för att av var man kunna plockas. Fredrik Ströms bok kan knappast få någon större betydelse för vetenskapen. Därtill skiljer den för litet på gammalt och nytt, på egna uppteckningar och på äldre källor. Men det är därför icke skäl att glädjas mindre över att någon velat ge den svenska allmänheten en inblick i alla de mustiga och träffande talesätt och liknelser som sedan äldsta tider varit i bruk hos fäderna men som också ännu livskraftigt frodas inom många samhällslager. Och man kan också uttala sin tillfredsställelse över att en svensk velat och vågat utbyta den ordinarie hobbyn, samlandet av frimärken, mynt eller tavlor, mot en värdigare och framförallt mera originell.

Främst i boken står en inledning som söker peka på drag i svenskt folkpsyke, tydligt utläsbara i ordspråken, och som bjuder på många intres-

santa iakttagelser och fyndiga uttolkningar. Där finner man också en kort översikt över tidigare ordspråkssamlare och ordspråkslitteratur, kompletterad av en värdefull källskrift- och litteraturförteckning i slutet av boken. Efter inledningen följer själva samlingen som är ordnad dels efter ämnet (Om Vår herre och djävulen, Om himmelen och helvetet etc.), dels efter stickord (Början och slut, Ordspråken, Frågor och svar etc.).

En kräsen stilkännare observerar måhända, att ordspråken ej alltid transponerats till den mera enkla dräkt som de i det dagliga livet bära. Sålunda hade en del skriftspråksformer (»Kärleken bär inom sig själv sitt motgift» etc.) kunnat utrensas, liksom rimmet i ordspråk, som »Mången gifter sig för en gård och ångrar det inom ett år» mycket väl kunnat bibehållas (i själva verket lever nog ordspråket just på denna lustighet). Men här finnas också ett icke ringa antal nyare eller i varje fall ombildade ordspråk, vilka väl i huvudsak återgå på författarens egna uppteckningar. De äro kanhända det allra värdefullaste i boken.

Ossian Elgströms teckningar äro roliga och tillvarataga även i andra avdelningen än den Om mannen, kvinnan och kärleken, alla möjligheter till pikanteri. I åtskilliga fall äro de fyndiga, i många har åter tecknaren ej förstått meningen med ordspråket och den föreställningsvärld som ligger bakom. För att endast ta ett exempel från sistnämnda kategori må nämnas att ordspråket »Kvinnan bär ofta byxorna» illustreras med en springflicka som till en kund inlämnar ett par nysydda byxor jämte räkning!

Det är all anledning att hoppas att författaren av allmänheten röner den uppmuntran att han — enligt sin i inledningen uttryckta avsikt — kan »med Guds hjälp och Albert Bonniers välvilja utge även en samling ordstäv, folkrim och folkgåtor, som samtidigt med ordspråken av honom samlats under de gångna åren».

G. B.

Stockholmsbilder från fem århundraden 1523—1923. Utgivna under redaktion av GUSTAF UPMARK, ARTHUR SJÖGREN, GUNNAR BOLIN och RAGNAR JOSEPHSON, Stockholm 1923. A. B. Gunnar Tisells Tekniska förlag. Del I: 79 textsidor och 28 fig. Del II: 420 bilder samt 6 färgplanscher.

Till julen 1927 har ett ståtligt planschverk, »Stockholm, tecknat av tio konstnärer» utkommit och ger i ypperliga djuptrycksreproduktioner en mångsidig och lödig bild av Stockholm sådant det nu ter sig för våra unga konstnärer. Detta verk aktualiserar ett annat, som kom ut för några år sedan och nödvändigtvis måste, om ock sent, bli framhävt i Fataburen. Den långa rad av svenska och utländska konstnärer, som under fem århundraden sökt skildra Stockholm kan man i detta verk studera och jämföra på ett sätt, som aldrig förr varit möjligt. Mycket nytt material är också framdraget, delvis förut alldeles okänt. Översiktliga inledningskapitel ha författats av redaktörerna samt arkivarien Ivar Simonson och aktuarien Erik Vennberg. Utan att här särskilt framhäva någon av dessa, må det erkännas, att dessa textbidrag liksom upplysningarna under de särskilda bilderna äro mycket givande. Med denna hjälp och med bilderna framför sig genomlever man Stockholms utveckling, som kanske aldrig annars. Ehuru det framförallt är och på grund av materialets art måste vara fråga om den mera monumen-

tala — delvis t. o. m. blott projekterade — arkitekturen samt helhetsbilder, får man dock här så många drag ur livet och så många detaljer rörande stadens yttre förhållanden och existensvillkor, att det är som att fördjupa sig i en den mest mångsidiga och levande kulturhistoria. För etnologen har ett arbete som detta också mycket att ge. Men härtill kommer att ingen annan ort i vårt land så konsekvent och så ingående skildrats i bild som Stockholm, vadan denna källa blir av oerhört stor betydelse för landets kulturhistoria i gemen, detta alldeles oavsett att Stockholm är landets huvudstad och därför bör kunna påräkna ett livligt intresse från alla håll. Verket fyller med andra ord på ett förträffligt sätt sin uppgift och är betydligt mera omfattande och djupgående än en del mindre föregångare.

S. E.

Från Gästrike-bygder, Gästriklands folkhögskolas årsbok, redigerad av KARL HEDLUND. Årg. 7, Gävle 1926, och årg. 8, Gävle 1927. 112 och 109 s. 8:o. Pris 2 kr. för årg.

Denna tidskrift har allt ifrån sitt första framträdande under rektor Hedlunds ledning gjort sig förtjänt av största erkännande såväl för den ärliga och djuprotade hembygds- och fosterlandskänsla, som utmärker den, som för det verkligt värdefulla etnologiska material, som den i all anspråkslöshet men i rikt mått samlat och frambär åt vetenskapen.

Av sjunde årgångens innehåll må här särskilt i korthet nämnas Greta Hedlund: »Sängarnas utstyrsel i Ovansjö under gången tid», en samvetsgrann och grundlig, med goda illustrationer försedd studie av en sida av det burgna sydnorrländska bondehemmets inredning, samt vidare de specicellare ortsundersökningarna »Gästriklands socknar, byar och gårdar år 1571» av K. Hedlund, och »Järbo sockens bomärken» av E. Florell. Häftet inledes med en varmt känd studie av Love Almqvists »Svenska fattigdomens betydelse».

Bland den åttonde årgångens innehåll intages otvivelaktigt främsta platsen av den från tidskriftens sex första årgångar fortsatta publikationen »Västerbergs elevförbunds folktraditionsinsamling» med dess många för vår folklivsforskning synnerligen värdefulla sakuppgifter. Rektor Hedlund fortsätter vidare sin förutnämnda förteckning av år 1571 över socknar, byar och gårdar och H. Hänsch inleder häftet med en framställning »Om Gästriklands natur». I bägge årgångarna ingå ock ett par karakteristiska, på arkivforskning grundade kulturbilder ur Gävle stads historia.

Till sist ett erkännandets ord till utgivaren för den oförvillade vidsynthet, som lett hans omdöme vid redigerandet av denna folkhögskoleårsbok liksom förut vid utgivandet av den i Fataburen 1919 (s. 160) anmälda Malungs folkhögskolas årsbok »Från Västerdalsbygder».

N. E. H.

HOFFMANN-KRAYER, E.: *Volkskundliche Bibliographie für die Jahre 1921 und 1922.* Im Auftrage des Verbandes Deutscher Vereine für Volkskunde herausgegeben. 27 + 414 s. 8:o. W. de Gruyter & C:o. Berlin-Leipzig 1927.

Det kan ej behövas mer än att fästa uppmärksamheten vid att dessa två årgångar av den välkända och välbehövliga publikationen nu omsider utkommit. De föregående årgångarna omfatta, såsom bekant, åren 1917—1920 (jmfr anmälan i Fataburen 1923, sid. 79).

Enligt benäget meddelande av utgivaren befinna sig årgångarna 1923 och 1924 under tryckning och årgångarna 1925 och 1926 under bearbetning. Folklivsforskningen har stor anledning att med glädje hälsa detta viktiga och betydelsefulla arbete vid dess återframträdande efter åtskilliga år och har all orsak att med anledning därav bringa dess nitiske och insiktsfulle utgivare sin uppriktiga, tacksamma hyllning.

N. E. H.

Jahrbuch für historische Volkskunde II: Vom Wesen der Volkskunst. Utg. av WILHELM FRAENGER. Berlin 1926.

Tysk forskning älskar mera att sysselsätta sig med det abstrakta än det konkreta, mera att filosofera än att låta materialet själv tala. Den diskuterar hellre de subtila spörsmålen om väsen och ursprung än den åstadkommer detaljundersökningar. Typisk tysk är också den del av föreliggande arbete som behandlar principiella frågor rörande folkkonsten. Alfred Vierkandt skriver där om Prinzipienfragen der ethnologischen Kunstforschung, Hans Prinzhorn om Vom Urvorgang der bildnerischen Gestaltung och Arthur Haberlandt om Begriff und Vesen der Volkskunst. Mycket är här sagt med skärpa och klarhet. Men en ämnessven av svensk forskarskola måste fråga sig om dock inte mera hade vunnits om översikterna gällt mera påtagliga saker.

Närstående ovannämnda uppsatser är Wilhelm Fraengers undersökning om folkkonstens »värde», som dock framlägges i anslutning till ett specialproblem, »Deutsche Vorlagen zu russischen Volksbilderbogen des 18. Jhdt». Fraenger ger exempel på kopparstick av barock- och rokokokaraktär, som förvandlats till folkliga träsnitt, och polemiserar mot uppfattningen att denna förvandling skulle skett av en slump på grund av bristande tekniska resurser. Han vill visa att de folkliga bilderna äro något annat än missuppfattade reproduktioner. Hos kopparsticken finner man all senbarockens underliga nyckfullhet, excentriska smak och tillslipade skämt och av detta har skapats en rak på sak gående, tung enkelhet. Det är en målmedveten ombildning, menar Fraenger, som här försiggått, en planmässig förenkling, som gjort att bilderböckernas träsnitt ge något alldeles annat än förebilderna. När den folklige konstnären t. ex. försmått perspektivet, kan det inte bero på att det skulle vållat svårighet vid kopieringen utan det har förkastats, därför att det inte ingår i ett primitivt begrepp om avbildning. För vederläggande av tesen om »gesunkenes Kulturgut» upptar Fraenger till undersökning de förändringar som ett träsnitt av Albrecht Dürer undergått innan det nått till folkkonsten. Det är Dürers bild från Uppenbarelseboken av ängeln »med regnbågen över huvudet och ett ansikte såsom solen». Denna bild kom på några årtionden att av efterbildare med Lucas Cranach i spetsen stöpas om till ett utseende, som verkar parodi på originalet. Det djupt personliga, som finns i Dürers bild suddas bort och ersättes av en konventionell uppattning. Och när bilden upptages i folkkonsten förstöres varje drag som

kan tyda på ett »jag» och blir endast »berättande». Men detta förstörande var där medvetet, hos Dürers andra efterapare hade det endast berott på oförmåga. Så kan Lucas Cranach stämplas som plagiator, men upphovsmannen till det ryska träsnittet som självskapande konstnär. Så långt Fraenger. Man kan vara enig med honom om folkkonstens originalitet och nyskapande förmåga och reagera emot att termen »gesunkenes Kulturgut» får en karaktär av värdesättning. Men man måste ställa sig kritisk mot det sätt på vilket han vill bevisa sin åsikt. Folkkonsten är för det första ingalunda fri från individualitet. Oeh att döma om vad som är medveten eller omedveten omändring i en efterbildning är ju en subjektiv sak. Det går inte heller att förneka att folkkonsten i mångt och mycket fått sin prägel just på grund av bristande tekniska resurser. För övrigt är det vanligen inte i det första överförandet av ett motiv från stilkonst till folkkonst, som nybildning sker, utan i stället i motivets senare utveckling. Traditionens betydelse i folkkonsten skymtar föga fram i Fraengers uppsats. Men det är genom folkkonstens sega fasthållande vid traditionella motiv, som dessa kunna omskapas till former som på annat håll sakna motsvarighet. Och just på den punkten synes det föreligga starkare skäl än dem Fraenger anför för att förklara termen »gesunkenes Kulturgut» för missvisande eller intetsägande.

I Sigurd Erixons bidrag »Die schwedischen Bauern-Malereien» meddelas ett material som är i hög grad upplysande för förhållandet mellan stilkonst och folkkonst. I folkkonsten träffa vi på mästare och skolor likafullt som i stilkonsten. Här likaväl som där måste vi räkna med stilar och stilperioder, som kunna begränsas med årtal. Någon allmän analys av sitt material har Sigurd Erixon inte inlåtit sig på; i enlighet med svenskt kynne föredrar han att lämna en saklig redogörelse. Det är den första översikt som föreligger om det svenska allmogemåleriet och för övrigt så gott som det enda som skrivits i ämnet.

En grupp uppsatser behandla folkkonstens uppträdande inom olika geografiska områden. Michael Haberlandt ger här en översikt över den europeiska folkkonstens karaktär. Wilhelm Pessler skisserar upp »Grundzüge zu einer Sach-Geographie der deutschen Volkskunst», där han meddelar ett stort antal utbredningskartor. Delvis utanför ramen av årsbokens övriga innehåll faller Hoffman-Krayers utmärkta museipedagogiska uppsats »Über Museen für vergleichende Volkskunde».

S. S.

Sirélius, U. T.: *Finlands ryor.* Textilhistorisk undersökning. Med 93 färgplanscher och 334 bilder i texten. Helsingfors 1924.

Professor Sirelius (Helsingfors) har i ovan nämnda publikation kunnat framlägga resultaten av mångåriga materialstudier och arkivforskningar rörande det viktigaste området av Finlands textilkonst, ja, man torde kunna säga av Finlands folkliga konstslöjd över huvud taget.

Han har fullföljt sitt värv med en mångsidig, aldrig tröttnande vetenskaplig ihärdighet, som dock icke alldeles döljer en levande känsla för undersökningsobjektens säregna konstnärliga värden.

Tre inledande kapitel behandla i överskådlig, något sammanträngd form de äldsta uppgifterna om Skandinaviens ryor, deras benämning, användning,

stoff, storlek, färg och vikt samt de finska ryorna dels enligt slottens och kungsgårdarnas räkenskaper 1524—1624, dels enligt köpebrev och bouppteckningar 1495—1810.

Därefter följer det stora breda huvudkapitlet om »de bevarade ryorna, 1695—1870». Omedelbart efter det första avsnittet däri »Material och teknik» kunde man ha önskat sig den nu mot slutet insatta studien »Färgerna» och först därefter »Dekorationsmotiv och komposition» med dess 14 grupper såsom underkapitel. Utan att göra sig blind för problemets stora vanskligheter måste man säga att författarens gruppering av ryorna efter motiv oeh komposition ej alltid förefaller naturlig.

Det brett lagda verket avslutas med en sammanfattande, jämförande översikt.

Det textilhistoriska intresset för Skandinaviens flossade vävnader ökades påtagligt starkt efter den av Nordiska Museet genom Axel Nilsson ordnade tillfälliga utställningen av dylika i mars—april 1914. Under denna utställning fästes uppmärksamheten på viktiga kultur- och textilhistoriska frågor. Sveriges och Finlands skiftande roller såsom givande part, ryeväveriets »ståndscirkulation», kompositionens och mönstrens vandringar samt deras stilisering eller degeneration, respektive utveckling eller tillbakagång. Allt frågor som Sirelius tagit upp till prövning och fört ett gott stycke vidare, dock utan att i varje punkt ha kunnat säga det sista, klart bindande ordet. Huruvida det länge väntade stora arbetet över det svenska materialet förmår bringa den sista klarheten, återstår att se. Sirelius' både som arbetsresultat och bok så utmärkt vackra publikation bör verka starkt stimulerande ej blott på dem, som speciellt syssla med flossavävnader och deras problem, utan även på alla dem som intressera sig för textilkonst, ja, för konst i vidaste mening.

Ad Bm

Heurgren, Paul: *Husdjuren i Nordisk folktro.* Örebro 1925. 456 sidor. 4:o.

När en fackman på djurläkekonstens område tager itu med folktroforskning, ligger det givetvis honom närmast att söka belysa husdjurens roll i folkets föreställningsvärld och onekligen har han här genom sin föregående utbildning vissa speciella förutsättningar att gå lyckligt i land med uppgiften, som i alldeles särskild grad kräver realkunskaper. Denna fackliga utgångspunkt är också Paul Heurgrens styrka, men därtill kommer en målmedveten energi och ett brinnande intresse icke blott för folkmedicin och allt vad därmed sammanhänger utan också för folktro och folkpsykologi i allmänhet. Dessa egenskaper prägla författarens föregående arbete, men också detta. Man imponeras redan av verkets dimensioner, men om man även tager hänsyn till den arbetsprestation, som ligger bakom ett dylikt verk, tillkommet på en plats utan alla de arkiv och bibliotek, som behövt anlitas, men ändå så utomordentligt mångsidigt och byggt på litterärt eller arkivaliskt material från alla de fyra nordiska länderna, måste man ytterligare betyga författaren sin beundran.

Arbetet utgör en materialsammanställning, ordnad i en viss logisk följd. Inom de stora grupperna är indelningen gjord efter land. Däremot har författaren nästan helt avstått från att för de särskilda företeelserna söka draga

upp geografiska begränsningslinjer och på så sätt belysa sambandet med vissa lokalt begränsade kulturmiljöer eller få fram utvecklingshistoriskt intressanta zonindelningar. Det är något som återstår för den kommande forskningen. Innan en verklig sådan »inringning» av materialet kan göras, behöver det dock kompletteras.

Ehuru de viktigaste offentliga samlingar, som förelågo vid arbetets färdigblivande, utnyttjats, finnas naturligt nog så många och stora luckor och det blir nu en av detta verks mest aktuella uppgifter att vägleda fältforskningarna, om vad som redan är gjort eller som saknas på detta område.

Boken kan av den intresserade nyttjas som ett uppslagsverk. Det är ett slags mosaik, sammansatt av uppgifter från skilda håll och källor. En sådan kompositonsmetod har dock sina risker. De svagaste partierna äro nog de som beröra andra sidor av folklivet än de som utgöra bokens huvudämne. Det hade varit försiktigare att utesluta källornas mångskiftande uppgifter om sådana saker. Egendomligt nog har författaren i stället i en mängd fall sökt utvidga framställningen till att belysa icke blott folktron och folkseden i allmänhet utan ofta också näringsförhållandena, arbetslivet o. s. v., delvis också folkdikten. Dessa utvidgningar äro dock knappast representativa för modern forskning.

Bokens kapitel äro följande: I. Husdjurens allmänna skötsel. II. Betesgången. III. Kalendarium över husdjurens skötsel. IV. För ati få lycka och tur med djuren. V. Ont på husdjuren, dess tillskyndare och botemedel. VI. Djurhandel. VII. Slaktbruk. VIII. Förklaring av i föregående kapitel angivna noter. Det är till detta sista kapitel, som författaren sparat sina förklaringsförsök. Att dessa, som ej sällan verka mycket förnuftiga, särhållits från materialet, är en stor förtjänst.

I litteraturförteckningen upptages av misstag både Gaslander: Beskrivning om allmogens sinnelag, seder etc. och Gaslander: Beskrivning över allmogens i Västbo härad. Detta är dock dubbelföring.

Det är ett i många hänseende värdefullt och märkligt arbete, som Paul Heurgren skänkt oss. Med tacksamhet må det också mottagas.

S. E.

Barchaeus, A. G.: *Underrättelser angående lanthushållningen i Halland.* Utgiven i serien Svenska bygder av Jöran Sahlgren och Bert Möller. Lund. 1924.

För några år sedan publicerade Sven T. Kjellberg Barchaei anteckningar vid hans resa genom Västmanland. Här föreligger motsvarande reseskildring från Halland från året 1773. Det råder intet tvivel om att icke denna kringresande forskare i jordbruk oeh bygdekultur är en av våra allra främsta materialsamlare under 1700-talet för svensk folklivsforskning. Hans väldiga samlingar, som till för kort tid sedan endast voro kända och anlitade av ett fåtal, ha nu sent om sider börjat publiceras, vilket skett i lokalt avgränsade partier. Hallandsskildringen är helt enkelt ypperlig. Utgivarna ha därtill nedlagt ett vackert arbete på att lämna läsaren upplysningar om författaren samt att kritiskt belysa handskriften och i olika slags register göra arbetet så lätt tillgängligt rch överskådligt som möjligt.

S. E.

JOHAN ROSÉN: *Warbergs historia*, författad och offentliggjord i Götheborgska Magasinet 1759. Omtryckt i serien Svenska bygder genom Jöran Sahlgren och Bert Möller. Lund 1923.

Denna stadshistoria och stadsskildring offentliggjordes först anonymt i Götheborgska Magasinet och har nu omtryckts på ett i allo utmärkt sätt försedd med upplysningar och register av olika slag. Skildringen är piggt och underhållande skriven och ger en långt mera konkret bild av staden och dess invånare än vi eljest äro vana vid under denna tid. Det är sålunda ett kulturhistoriskt dokument av stort värde, som kan läsas med både behållning och nöje.

S. E.

ÅNGMAN, J. F.: Försök till beskrivning om Norbergs bergslags härad och dess gamla jernbergslag. Nytryck. Hedemora 1925.

Norbergs bergslags hembygdsförening har ombesörjt ett nytryck av Ångmans Norbergsbeskrivning, vilken tillkom 1833. Den tillhör ett antal bygdebeskrivningar, som Västmanlands läns hushållningssällskap lät publicera under ett äldre skede av sin 100-åriga verksamhet. Skildringen berör de till Norbergs bergslags härad hörande socknarna Norberg, Karbenning, Västanfors och Väster-Våla. Det är ingen häradsbeskrivning i mera modern bemärkelse. Den lägger huvudvikten vid naturens produkter, vid bergshanteringen och dess historia i orten och i samband därmed de särskilda industrianläggningarnarnas individuella historia och framför allt deras personhistoria. Någon detaljerad granskning av hur nytrycket förhåller sig till originalet har jag ej gjort. De fel, som vid en mera flyktig kontroll kunna iakttagas, äro ej vidare talrika.

S. E.

ØSTBERG, KRISTIAN: *Norsk Bonderet.* Fjerde bind: Av tømmerdriftens rets- og sedvaneregler. Oslo 1926.

Den energiske norske forskaren jur. dr Kristian Østberg utgav 1914 en volym om »Norsk bonderet», behandlande kreatursskötselns rätts- och sedvaneregler. Sedan dess ha tre nya volymer kommit ut, belysande andra sidor av »bonderätten». Den nu sist utkomna är sålunda ägnad åt timmeravverkningens rätts- och sedvaneregler. Arbetet bygger på en omfattande realkunskap och mycket intresse ägnas både åt terminologien och åt de verktyg och förfaringssätt, som bruka användas. Huvudsyftet är dock att belysa arbetets organisation och de rättsprinciper, som varit normgivande därför. Författaren använder sig givetvis av arkivaliskt och litterärt material, men i stor utsträckning också av direkta uppteckningar eller praktisk erfarenhet i arbetet. Framställningen rör sig i den nu utgivna delen huvudsakligen kring förhållandena under de sista årtiondena, men ger även på många punkter historiska tillbakablickar. Goda upplysningar lämnas bland annat om timmeravverkningen och handeln från och med 1700-talet på Östlandet, där den stora flottningsleden är Glommen. I Alexander Bugges stora arbete om »Den norske trælasthandels historie I», har framställningen däremot icke hunnit längre än till 1544. Det är onekligen intressant att

se, hur tidigt och väl utbildad denna inkomstkälla var. Den hjälper oss också att förstå den ekonomiska miljö, ur vilken storbondegårdarna under samma tid vuxit upp. I ett annat sammanhang hoppas jag kunna återkomma till dessa frågor. Det som här är av vikt att betona är att verket »Norsk bonderet» genom sitt rika stoff av nyinsamlade upplysningar om sedvaneregler och rättsnormer på arbetslivets område i vårt grannland är förtjänt av de nordiska etnologernas livliga uppmärksamhet.

S. E.

Maurizio, Adam: Pożywienie Roślinne i Rolnictwo w rozwoju dziejowym. Warszawa 1926. XXII, 417 sid. Med 60 fig. 8:o.

Bland de klassiska arbetena på den etnologiska vetenskapens område, intager professor Maurizios Die Getreide-Nahrung im Wandel den Zeiten (Zürich 1916) en framskjuten plats. I ett nytt arbete, som tyvärr saknar någon resumé på annat språk, har nu samme forskare återkommit till brödets och dess föregångares historia. Också för den icke språkkunnige äger den nya framställningen sitt stora värde genom en del nya litteraturhänvisningar och illustrationer.

Sedan ovanstående nedskrivits har en tysk utvidgad och rikt iliustrerad upplaga æv detta arbete utkommit under titeln Die Geschichte unserer Pflanzennahrung von den Urzeiten bis zur Gegenwart (Berlin 1927).

G. B.

Skrifter utgivna av Medelpads Fornminnesförening.

Under år 1927 har pågått en tillfällig utställning i Nordiska museet, avsedd att ge en översikt av museets innehav av etnografiskt material från Medelpad. Ehuru åtskilliga praktsaker och värdefulla föremål av enklare beskaffenhet gåvo en anvisning om vad landskapet en gång givit, vittnade dock materialet i övrigt om, att dessa bygder ännu äro alltför svagt representerade i museet. En väckelse till allmänhetens medverkan härtill borde en sådan utställning kunna vara.

Inom själva Medelpad år hembygdsintresset i växande. Fornminnesföreningen i provinsen äger ett rikt och förnämligt friluftsmuseum i Sundsvall och i en och annan socken ha nu hembygdsföreningar tillkommit. Fornminnesföreningen stiftades 1906. Till dess drivande krafter ha från början hört författaren Olof Högberg och professor A. Wide. Det är en hel rad av små skrifter rörande föreningen, folklivet och framstående medelpadingar samt olika lokala förhållanden, som sålunda utgivits under en följd av år. Hülphers beskrivning över Medelpad har utgivits i en ny upplaga. Dessutom har den värdefulla beskrivningen över Stöde socken, författad av Kyrkoherde M. Nordenström och delvis utnyttjad av Hülphers, även utkommit. Det är ej tillfälle att här gå närmare in på dessa eller övriga skrifter. Vad som med dessa rader avsetts är dels att framhäva fornminnesföreningens värdefulla insats, dels medelpadskulturens betydelse. Den har hittills tyvärr varit något förbisedd. Så snart förhållandena det medgiva skall Medelpad också få ett särskilt rum inom Nordiska Museet.

S. E.

Norske bygder: Vest-Agder. I—II. Bergen 1925—1927. 283 sidor samt 45 planscher.

De kulturhistoriskt-etnologiska undersökningar, som i Norge bedrivits under det senaste decenniet och som i väsentlig grad omhänderhafts av Norsk folkmuseum i Oslo, ha redan från början varit inriktade på snar publicering. Man har därför koncentrerat sig på områden av mindre omfång, ett dalföre eller ett komplex av sammanhängande dalgångar, och därvid utgått från att det i Norge i utpräglad grad är dalgångarna, som bilda bygde- och kulturenheter. För övrigt har man eftersträvat att ge historiskt fördjupade skildringar och en sådan allsidighet, som med fördel endast kan tillämpas på lokalt ganska strängt begränsade områden.

Ett förnämligt serieverk har sålunda börjat utgivas benämnt: »Norske bygder». En redaktionskommitté med representanter för kulturhistoriens viktigaste grenar står i spetsen för företaget, som ekonomiskt uppbäres av Norsk folkemuseum och som dessutom understödes med betydande bidrag från Stortinget.

År 1921 utkom första delen i serien. Den är helt ägnad åt Setesdalen och är ett för nordisk kulturforskning synnerligen märkligt arbete. Den har nu åtföljts av en ny del, ägnad åt Vest-Agder, det område, som ligger närmast söder om Setesdalen och som utgör Norges sydligaste parti. I denna liksom i den föregående volymen ha ett flertal framstående forskare medverkat. Vest-Agdersbeskrivningen består av två avdelningar. I den ena behandlas följande ämnen: natur och folklynne (av konservator Gisle Midttun) antropologi, folkmål, förhistoria, ekonomlsk och administrativ historia, kyrkligt liv, folkdiktning (av professor K. Liestöl), musik samt runinskrifter (av professor Magnus Olsen). Den andra avdelningen är helt författad av Gisle Midttun, genom vilken huvudparten av de fältundersökningar, uppmätningar, ritningar och fotografier, som krävts, blivit utförda. Arbetet är således till stor del hans verk. Han skriver här om gamla vägar, gårdar, hus och heminredning, dräkt, liv och levnadssätt, konst och hantverk.

Det som i första hand torde intressera denna tidskrifts läsare är Midttuns bidrag. Han skriver på landsmål i en rapp och folkligt levande stil. Man får i detalj följa hur kulturformerna gestaltat sig inom olika socknar och skiljaktigheterna dessa emellan. Ehuru materialet icke i ålderdomlighet eller konstnärlighet kan mäta sig med det i Norges mest berömda bygder är det dock mycket märkligt och låter den intresserade lära känna många nya sidor av Norges förnämliga och mångskiftande folkkultur och konst. Även om man i vissa punkter kan ha en annan uppfattning än författaren om ursprunget till en del typer, måste man med beundran taga del av hans på en gång nyktert kritiska, konkreta och på omfattande kunskaper grundade framställning.

Att ge en allsidig bild av folkkulturen med hänsyn både till det andliga och materiella är onekligen mera lockande, när så mycket lever kvar som i Norge och när sambandet mellan föremål och folkminne mindre hunnit spolieras än vi i allmänhet äro vana vid. Här blir den av etnologien hävdade helhetssynen mer än någonsin önskvärd och naturlig.

Huvudvikten är lagd på de konstnärliga sidorna i folklivet. Illustrationerna äro talrika. Förutom dem, som ingå i texten, finnes ett stort antal

planscher med uppmätningsritningar av gårdar och byggnader, teckningar av dräkter samt färgbilder av textilier och målade föremål. Det som kanske kan förefalla minst tillgodosett är arbetslivet och redskapen.

Det är onekligen en styrka att kunna gå fram på detta sätt och i färdig form framlägga den ena bygdeundersökningen efter den andra. Här i Sverige har man tyvärr icke kunnat gå denna väg. Vid sidan av de översiktliga undersökningar, som här måst bedrivas i första hand, har man dock även strävat efter att åstadkomma allsidiga utforskningar av mindre områden, helst så små som möjligt. Vi ha här ej på samma sätt som i Norge att räkna med skarpt markerade dalkulturer. De publikationer, som förhoppningsvis komma tillstånd hos oss, torde därför bli begränsade på ett annat sätt än i Norge. De norska publikationerna ha emellertid utomordentligt mycket att lära oss och det vore önksvärt att deras stimulerande inflytande gjorde det möjligt för de svenska forskarna att få förverkliga någon av de vetenskapliga publikationsplaner av hithörande art, som givetvis förefinnas.

S. E.

Hillgren, Bror: En bok om Delsbo. Del I—III. Stockholm 1925—1926.

Det är ett i svensk litteratur ganska originellt arbete detta om Delsbo. Författaren är konstnär med historiska intressen och har så småningom inriktat sig på folklivsforskning i mera allmän bemärkelse. Innehållet är högst blandat och författaren har tydligen eftersträvat att ge en mycket mångsidig skildring av socknen och dess befolkning. Härvid har han givetvis även letts av en önskan att få med så mycket som möjligt av resultaten från sina samlingar och studier. Bokens förtjänster ligga väl knappast i de historiska eller debatterande partierna — vilka dock kanske intressera ortsbefolkningen — utan mera i författarens teckningar, notiser och anteckningar till belysning av föremål, folkliv och personalia. Som föremålsforskare har han haft åtskilliga framgångar och gjort värdefulla upptäckter och iakttagelser. Även i arkivaliskt hänseende har arbetet en hel del material att komma med. Det är ej så vanligt att hos våra hembygdsskildrare finna ett så utpräglat intresse för konkreta ting, vilka vanligen anses som oväsentliga. Det är här som Hillgrens arbete enligt min mening har sin förnämsta förtjänst.

S. E.

Nordberg, Karl, m. fl.: En öståländsk skärgårdsby, Lappo i Brändö. Åbo 1925. 180 sidor.

Denna bybeskrivning är till största delen författad av medlemmar i ungdomsföreningen i Lappo by. För ett specialkapitel har likväl hjälp erhållits av en etnograf. Boken innehåller följande kapitel: kamerala förhållanden, byggnadsskick, fiske och jakt, lantbruk och hemslöjd, seder och bruk, kyrka och undervisning, förenings- och andelsverksamhet, krigsminnen, tabeller. Det visar sig ur många synpunkter vara lämpligt att vid en dylik skildring hålla sig till en enda by. Framställningen är vederhäftig och konkret. En etnolog finner här ett rikt och värdefullt material ehuru tyvärr endast undan-

tagsvis illustrationer. Byns utveckling till relativt modernt kultursamhälle är givetvis ledtråden i framställningen. Det är hedersamt för en byungdomsförening att ha åstadkommit en sak som denna. Boken förtjänar få många rikssvenska läsare.

S. E.

ALLARDT, ANDERS: Borgå sockens historia. Helsingfors 1925. 527 sidor och en karta.

Bland gedigna sockenbeskrivningar, som under senare år utkommit i Finland förtjänar Allardts skildring av Borgå landsförsamling att här, om också blott helt kort, framhävas. Framställningen är historisk men går ej längre fram i tiden än till freden i Nystad. Denna svenskbefolkade sockens öden äro onekligen högst intressanta att följa. De ge som ett koncentrat av den svenska stammens historia i södra Finland och det är förvisso icke blott fråga om framgångsrikt arbete, frid och klok ledning från moderlandets sida utan ofta istället motsatsen härtill. Författaren skildrar bygdbrytningen och bosättningen med hjälp av arkeologins och ortnamnens vittnesbörd. Grundligt behandlas den sociala och ekonomiska utvecklingen. Särskilt bli herrgårdarnas historia ingående behandlad. Författaren är dessutom livligt intresserad av kamerala frågor. I en rad olika kapitel redogöres för bygdens näringar. Dessa skildringar äro ur etnografisk synpunkt ganska värdefulla. Överhuvudtaget ger boken intryck av saklighet och vederhäftighet. Borgå socken kan med berättigad stolthet räkna den som ett monument över sig själv men den är samtidigt en vetenskaplig insats.

S. E.

FURUSKOG, JALMAR, *De värmländska järnbruken.* Kulturgeografiska studier över den värmländska järnhanteringen under dess olika utvecklingsskeden. 464 sidor. 296 illustrationer samt 6 kartor. Filipstad 1924.

Värmlands bebyggelsehistoria och dess ekonomiska utveckling i allmänhet, sedda mot bakgrunden av dess naturförhållanden, ge oss detta arbete på ett överskådligt sätt. Bergsbruket är emellertid bokens huvudämne och författaren följer dess öden i detalj. Han klarlägger såväl de särskilda brukens som hela bergshanteringens historia i provinsen. Framställningen är konsekvent historisk och klarlägger varje utvecklingsfas för sig. Näringslivet över huvud belyses delvis också. Som exempel kan anföras trävaruhanteringen, som i Värmland synes ha kommit i gång tidigare än i andra svenska orter. Värmlänningarna blevo delvis läromästare för övriga landskap, men hade sannolikt själva till stor del lärt konsten av norrmännen, som på detta område voro tidigare än vi. Huvudsaken i framställningen är emellertid järnet och dess roll i landskapets ekonomi- och kulturliv, vilket kommer fram på ett mångsidigt, levande och vederhäftigt sätt.

Författaren är snar att leverera statistik och har uppgjort en mängd kartor, som ge verket åskådlighet. Illustreringen förtjänar särskilt beröm. Här finnes sammanfört ett utomordentligt rikt material av bilder av bruksgårdar och anläggningar. Man lägger särskilt märke till de många värdefulla fotografierna från 1860- och 70-talen. En god hjälp har författaren haft i Järnkontorets bruksbildsamling. Liv och kulturförhållanden i allmänhet ligga utanför

arbetets ram men lysa här och där fram på olika sätt ändå. Det är en av våra bästa kulturgeografiska provinshistoriker. *S. E.*

Hävd och hembygd. Svenska fornminnesföreningens årsskrift II. Redigerad av Ernst Klein. Stockkolm 1927.

Efter flera års mellanrum har Sv. fornminnesföreningen nu utsänt sin andra årsskrift. Det förra häftet innehöll bl. a. ett flertal uppsatser med direkta instruktioner rörande olika frågor inom hembygdsvården och denna synnerligen nyttiga pedagogiska inriktning har bibehållits i den nu föreliggande årsskriften. Redaktören själv har i en uppsats om »Folkdans och folklig dans» ur historisk synpunkt gått till rätta med de s. k. folkdanserna — detta givetvis med allt erkännande av dessas ideella värden. Han visar hur stilen i såväl de enstaka dansrörelserna som i dessa rörelsers sammanfogning till en »dans» ofta är allt för konstrik för att vara av folkligt ursprung. Danser med verklig primitiv karaktär äro däremot de fria danserna, d. v. s. de av turer obundna par- och kedjedanserna. Dessa enklare danser förbisågos eller medvetet förbigingos i stor utsträckning när folkdansrörelsen i slutet av förra århundradet upplevde sin renässans och i en senare uppsats »Operabalett och folkdans» (Ord och bild 1928) har författaren närmare redogjort härför. Det är ett etnografiskt högst intressant men av svensk forskning hittills försummat studieobjekt som här upptagits, och det är att hoppas att författaren skall få tillfälle att komplettera sina nu skissartat gjorda framställningar med ingående undersökningar. Uppsatsen i Hävd och Hembygd avslutas med en vädjan om upplysningar rörande den folkliga danstradition som ännu kan finnas ute i bygderna. Det är det av Kungl. Maj:t åt Nordiska Museet beviljade filmanslaget som möjliggjort detta så lyckligt påbörjade folkdansstudium.

I en ingående bibliografi om »Svensk folklivskännedom» har Gösta Berg lämnat en kritiskt resonerande redogörelse för den etnologiska litteratur, som under det sista decenniet publicerats i vårt land. Så länge ingen sammanfattande framställning föreligger måste kunskapen om svensk kulturhistoria inhämtas genom mindre uppsatser, spridda på de mest olika ställen, och då är givetvis en översikt som denna av den största betydelse.

Av årsskriftens innehåll i övrigt må här nämnas Bengt Thordemans översikt av »De svenska städernas arkeologi» och William Anderssons studie om »Les Saintes-Marie-de-la-Mer». Den senare uppsatsen tager upp till behandling problemet om liturgiens betydelse för kyrkobyggnaders utformning.

S. S.

Till anmälan insända skrifter:

Från Walter de Gruyter & C:o: Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens. Herausgeg. von Hanns Bächtold-Stäubli. B. I: 1—3. Berlin u. Leipzig 1927. — Från Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien.: Fornvännen 1927: h. 3—6. — Från Falbygdens hembygds- och fornminnesförening: Falbygden 1. Uppsala 1927. — Från utg.: Tidskrift för konstvetenskap 1927: h. 4. — Från förff.: Thalbitzer, W.: Eskimoernes kultiske guddomme (Studier fra sprog- og oldtidsforskning nr 143). Khvn 1926; Petersson, A. G.: Bjurkärns klockare-, kyrkvärds- och kyrkvaktarekrönika. Kristinehamn 1927.

NORDISKA MUSEET

FATABUREN

KULTURHISTORISK TIDSKRIFT

UTGIVEN AV

GUSTAF UPMARK

NORDISKA MUSEETS STYRESMAN

1927

STOCKHOLM 1928
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER
270808

Redaktion:

Gustaf Upmark. Gösta Berg.

INNEHÅLL.

Sid.

ANDERSSON, ALBERT, Carl Reinic Rosenberg. En nordhalländsk bonadsmålare 157

BERG, GÖSTA, »Gryffsa» från Västmanland 68

BERGSTRAND, C. M., Rituell eldgnidning vid 1900-talets början . . . 65

BJÖRKQUIST, LENNART, Om slipstenshuggningen på södra Gotland jämte några ord om den gotländska sandstensbrytningens historia . . . 145

CNATTINGIUS, BENGT, Skedevidräkten 96

ENGSTRÖM, BENGT, Åldermansskifte och bystämma i skånska och danska byar 18

HAGBERG, LOUISE, Julbuske, julkrona och »Moses brinnande buske» . 1

HAMMARSTEDT, N. E., Seder vid åkerbruk och boskapsskötsel som härleda sig från jakt- och fångstriter 40

JENSEN, CHR. AXEL, Rigshovmesteren Christoffer Walckendorffs portræt 12

JOHANSSON, SELMA, Kvinnlig hemslöjd i Torsby, Lycke och Harestads socknar i Bohuslän 51

KARLSON, WILLIAM, Håkan Paulus Gullberg. En skånsk bygdesnickare och några blad ur hans skissbok 57

MALMBORG, GÖSTA, Jean Eric Rehns första verksamhetsår vid manufakturkontoret 105

STENBOCK, LOUISE, f. MÖRNER, Harstena bylag 70

SVENSSON, SIGFRID, Rensning av källa — regnmagi 68

WALLIN, SIGURD, Stockholms snickareämbetes mästerstyckeritningar . 81

VON WALTERSTORFF, EMELIE, Hampkrus och linningskrus 168

Vår äldsta på svenska tryckta julbeskrivning 181

Litteratur:

ALLARDT, ANDERS, Borgå sockens historia. Av S. E. 207

BARCHAEUS, A. G., Underrättelser angående lanthushållningen i Halland. Av S. E. 202

BÄCKTOLD-STÄUBLI, HANNS, Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens Av N. E. H. 193

Sid.

Erixon Sigurd, Möbler och heminredning i svenska bygder. Av N. E. H. 137
Forsberg, Signe, Skånska allmogedräkter och deras tillkomst. Av S. S. 78
Frazer, J. G., Den gyllene grenen. Av N. E. H. 73
Från Gästrike-bygder, årg. 7. Av S. E. 198
Furuskog, Jalmar, De värmländska järnbruken. Av S. E. 207
Föreningens för fornminnes- och hembygdsvård i sydöstra Skåne skrifter II. Av S. S. 76
Grevenor, H. och Kielland, Thor B., Guldsmedshaandverket i Oslo og Kristiania. Av Upk. 135
Götlind, Johan, Saga, sägen och folkliv i Västergötland. Av G. B. 140
Heurgren, Paul, Husdjuren i nordisk folktro. Av S. E. 201
Hillgren, Bror, En bok om Delsbo. Av S. E. 206
Hoffman-Krayer, E., Volkskundliche Bibliographie für die Jahre 1921 und 1922. Av N. E. H. 198
Hungerland, H., Über Spuren altgermanischen Götterdienstes, Die Sage von der Ankumer Totenmette och Die verschollene Osnabrücker Mäusesage. Av G. B. 143
Hävd och hembygd. Av S. S. 208
Jahrbuch für historische Volkskunde II. Av S. S. 199
Kjellberg, S. T., Vallby, kulturhistoriska notiser. Av N. E. H. . . 76
Landtman, G., The Kiwai Papuans of British New Guinea. Av N. E. H. 195
Levander, Lars, Dalmålet. Av G. B. 139
Maurizio, Adam, Pożywiene Roślinne i Rolnictwo. Av G. B. . . . 204
Möller, J. S., Folkedragter i Nordvestjælland. Av N. E. H. . . . 73
Nordberg, Karl, En öståländsk skärgårdsby. Av S. E. 206
Nordische Volkskundeforschung. Av S. S. 79
Norske bygder, Vest Agder. Av S. E. 205
Notiser från Arbetarnas kulturhistoriska sällskap. Av G. B. 143
Petersson, A. G., Bergsmansgården Våtsjötorp i Karlskoga, Släkten Eldh från Kräggen i Bjurtjärn, Släkten Wikström. Av G. B. . 78
von Post, Lennart, von Walterstorff, Emelie, Lindqvist, Sune, Bronsåldersmanteln från Gerumsberget i Västergötland. Av S. S. 74
Rantasalo, A. V., Der ackerbau im volksaberglauben der finnen und esten. Av N. E. H. 77
Rosén, Johan, Warbergs historia. Av S. E. 203
Rütimeyer, L., Ur-Ethnographie der Schweiz. Av E. Klein. 129
Sandberg, Helge, Sång och arbetsglädje III. Av L. Stg. 142
Sirelius, U. T., Finlands ryor. Av Ad Bm 200

Sid.
Skrifter utgivna av Medelpads Fornminnesförening. Av S. E. . . . 204
Skånska folkminnen. Av S. S. 78
Småländska hembygdsböcker 3 och 4. Av G. B. 141
Stockholmsbilder från fem århundraden 1523—1923. Av S. E. . . 197
Stranda. Av S. Dg. 79
STRÖM, FREDRIK, Svenskarna i sina ordspråk. Av G. B. 196
Tidskrift, utgiven av Norra Vättersbygdens hembygdsförening. Av G. B. 142
USSING, H., Det gamle Als. Av N. E. H. 138
USSING, H., Aarets og Livets Höjtider. Av N. E. H. 75
ÅNGMAN, J. F., Försök till beskrivning om Norbergs bergslags härad. Av S. E. 203
ØSTBERG, KRISTIAN, Norsk Bonderet. Av S. E. 203
Till anmälan insända arbeten 80, 144, 208

Notiser.

Förbud på utförsel från riket av vissa äldre kulturföremål 119
Viby och Remma byar skola bevaras 126
Bevarandet av norrländska kyrkstäder 126

Bilagor.

Redogörelse för Nordiska Museets utveckling och förvaltning år 1926.
Redogörelse för Kungl. Livrustkammarens och därmed förenade samlingars utveckling och förvaltning år 1926.

Gåvor till Nordiska Museet från landsorten insändas under adress Nordiska Museet, Stockholm. I Stockholm kunna de inlämnas antingen i museet eller å Skansen, Djurgården. Vid varje föremål böra fyndort och givarens namn, titel och adress samt i övrigt varje upplysning, som kan lämnas om föremålets historia eller användning, så fullständigt och tydligt som möjligt angivas.

Fotografier av kulturhistoriskt, etnografiskt och arkeologiskt intresse (byggnader och byggnadsdetaljer, husgeråd, dräkter, utövandet av lantliga sysslor och hemslöjd, idrotter och lekar, forntroföremål o. s. v.) mottagas med tacksamhet av Nordiska Museet.

Uppteckningar om levnadssätt, sysslor och bruk i äldre tider samt om folkseder, lekar, forntro och vidskepelser, sägner o. s. v. äro likaledes särdeles välkomna bidrag till museets arkiv för svensk folkkännedom.

Författare och förläggare, som önska böcker och uppsatser anmälda eller omnämnda i tidskriften, behagade insända dem under adress *Nordiska Museet*, Stockholm 14. Manuskript, meddelanden och uppgifter insändas under samma adress.

Fataburen utkommer med 4 häften årligen och åtföljes dessutom av en redogörelse för museets och en redogörelse för Kungl. Livrustkammarens förvaltning.

Tidskriften kostar i bokhandeln och på posten 10 kr. för årgång. Till de ledamöter i Samfundet för Nordiska Museets främjande, som äro bosatta utom Stockholm, utdelas tidskriften gratis. I huvudstaden boende ledamöter kunna erhålla tidskriften till halva boklådspriset vid rekvisition genom museets expedition å Skansen.

3 0112 072699777

STOCKHOLM 1928. KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER 270808